

MINERII LA BUCUREȘTI ÎN PREA TÎRZIU

Nr. 40
(346)

2-8 octombrie 1996

Un film de
LUCIAN PINTILIE
Comentat de
H.-R. PATAPIEVICI
Interviu cu
scenaristul
RĂSVAN POPESCU

pag. 12-13

DANIEL DĂIANU: pag. 11

„Mersul transformării”,
un studiu despre sistemele postcomuniste

Programul PDSR: pag. 5
„Socialismul cu față umană. Varianta română”,
o analiză de **CRISTIAN PREDA**

EMIL HUREZEANU: pag. 7
„Un proiect de reconciliere româno-ungară”

EDITORIAL III

**GABRIELA
ADAMEȘTEANU**

Șanse egale

În actualul climat electoral, contestarea președintelui Iliescu aparține nu atât partidelor politice, cât societății civile, cu altă pondere în 1996 decât în 1992. La ora actuală nu mai este vorba doar de minoritatea care striga în 1990 „Jos Iliescu!” în Piața Universității. Nici de partidele din 1992, prea recent înființate și prea bine infiltrate pentru a fi credibile atunci în ochii unui electorat cu multe reziduuri de mentalitate comunistă și care, în plus, avea ca unică sursă de informare o televiziune publică grosolan manipulată. În 1996, contestarea lui Ion Iliescu nu se mai face, ca în anii trecuți, pe criteriile morale vizând misterele revoluției și ale mineradelor, ci pe șansele de supraviețuire ale României, la acest sfârșit de mileniu, într-o lume egal solidară, egal competițională, de care opinia noastră publică a început să devină conștientă.

Președintele Ion Iliescu nu este deci contestat azi numai pentru cel de-al treilea mandat neconstituțional (deși modul în care pentru prima dată s-au implicat juriștii în respectiva argumentare dovedește un mare progres de conștientizare a responsabilităților acestei comunități profesionale în construirea unui stat de drept). Nici numai pentru legăturile, tot mai dificil de negat, ale Președinției și Guvernului cu o adâncă și extinsă lume „neagră” a corupției, asupra căreia dezvăluirile abundă. La ora actuală, în România, președintele Ion Iliescu este contestat pentru imensa responsabilitate ce îi revine în politica falimentară, dezastruoasă, dusă în acești aproape 7 ani, în urma căreia populația s-a trezit grav sărăcită, iar țara cu șansele de integrare în structurile europene și euro-atlantice ratate. (Artificialul program electoral euro-atlantic al campaniei prezidențiale nu are cum să ascundă faptul că România a pierdut nominalizarea pentru „primul val” și cine știe dacă și cum va mai exista altul.)

S-ar părea că, deocamdată, amploarea acestei contestări directe a președintelui Ion Iliescu nu este înregistrată ca atare nici de cancelariile occidentale, nici de presa străină. Lumile comuniste și postcomuniste, cu alternative democratice discutabile și cu mari zone oculte inserate în structurile instituționale, sînt dificil de citit de către cei ce au trăit în societăți deschise, transparente, funcționând după ce totul alte principii. Un exemplu îl

SITUAȚIA ȘCOLILOR DIN BUCUREȘTI - anchetă -

PULS

oferă, de pildă, alegerile prezidențiale din Federația Rusă, de acum câteva luni. Poate nedumeri azi imensul lobby internațional în sprijinul lui Boris Elțin, efortul de susținere a unui bolnav grav - în fapt, amînarea crizei rusești doar cu câteva luni. Orice ochi, cit de cit atent, chiar și în lipsa informațiilor medicale curente, putea observa că Boris Elțin nu este un președinte pentru o țară mare și dificilă ca Rusia la acest sfârșit de mileniu.

Mutatis mutandis, nici un ochi lucid nu poate privi la ora actuală România fără să realizeze că Ion Iliescu nu mai poate fi un președinte pentru anii 2000 fără riscul instaurării în dauna legii a unei puteri discreționare, al distrugerii economice a țării etc., al pierderii - într-un cuvânt - a competiției internaționale.

De aici tensiunea înclăstării, mult mai acută decât o presupune un obișnuit moment electoral. Miza este chiar alternanța politică reală, intrarea (sau nu) într-o viață politică de o calitate esențial diferită.

Ca stare de spirit colectivă, toamna lui 1996 are pentru România unele coincidențe cu toamna lui 1989: un sentiment cvasi-unanim al gravității momentului, al faptului că România a pierdut din nou trenul și riscă să mucezească într-o margine de drum, departe de lumea dinamică, efervescentă, dacă nu intervine o schimbare radicală. Un sentiment că ne aflăm în ceasul al 12-lea.

S-au construit, de bine, de rău, mentalități noi de jurnalist, televiziuni și radiouri particulare a căror independență nu poate fi negată, cum face colegul Cornel Nistorescu, decît dacă tu însuși n-ai investit destulă credință și destul efort în acești ani pentru a sprijini dreptul la liberă exprimare. (Fac această afirmație fiind pe deplin conștient că proba independenței, și deci a profesionalismului lor, ziariștii, dar mai ales patronii de presă, o vor da abia în tensionatele zile electorale.) Au apărut nemăsurate grupuri de presiune ale societății civile,

cu interese diferite, și este firesc ca reprezentanții lor să se întrebe dacă îi avantajează să meargă spre anul 2000 cu un președinte de mult depășit de timpuri, care va rata în continuare (chiar și prin aceste suspiciuni puternice de neconstituționalitate) șansele României de intrare în Uniunea Europeană ori în NATO.

Sînt destule semne, mai ales în presă, unde dezvăluirile se țin lanț, că numărul celor interesați în susținerea echipei președintelui Ion Iliescu (ca și a sa proprie, pentru un al treilea mandat) este în continuă scădere.

Semnăle ambigue sînt datorate și celor (des-tui) aflați încă în expectativă, care stau să vadă în ce direcție merg lucrurile. Să nu uităm însă că România este țara unde un dictator atotputernic, necontestat, decenii la rînd, decît de cîțiva disidenți izolați, s-a transformat în câteva zile doar într-un bătrîn abandonat de fioreșii săi fideli, împreună cu soția lui, la o margine de șosea provincială.

Deocamdată, ecoul acestei așteptări tensionate din România nu pare să fi răzbătut în presa internațională, nici în cancelariile occidentale, unde Ion Iliescu este creditat în continuare și se așteaptă ca PDSR, împreună cu partea Opoziției invingătoare, să vină la guvernare. Dacă ai văzut în acești ani respingerea viscerală pe care a manifestat-o constant președintele Ion Iliescu față de Opoziție, incapacitatea sa de a-și asuma rolul de arbitru al vieții politice și de a permite separarea puterilor în stat, n-ai cum să nu ai impresia unei utopii privind un astfel de viitor al României, stabilizată cu un guvern de centru, sub înțeleapta președinție a lui Ion Iliescu, domnind pe mai departe, fie și cu un mandat neconstituțional.

O asemenea utopie este așteptată însă și de diverși observatori și diplomați străini, iar speranța în viabilitatea ei s-a făcut vizibilă în câteva interviuri locale ale ambasadorului Alfred Moses.

ILIE ȘERBĂNESCU

Guvernarea Văcăroiu la sfârșit de mandat

Guvernul Văcăroiu a ținut, exact înainte de alegeri, să mărească pensiile și salariile, probabil cu cât a putut. Orice forță politică la putere ar fi făcut la fel. Și-ar fi păstrat o rezervă pentru ca, înaintea alegerilor, să o arunce în bătaie cu scopul dobândirii de capital electoral. Problemele sînt însă două: dacă, pe de o parte, prin ce i s-a oferit – insignifiant în raport cu necesitățile – electoratul se va lăsa sedus, iar pe de altă parte dacă în economie mai existau într-adevăr rezerve și dacă, deci, generozitatea actualului guvern nu va constitui cumva o oală spartă ce va trebui plătită de executivul postelectoral.

Realitatea este că, din cauza industriilor neperformante, care nu-și mai achită obligațiile financiare nu doar către furnizori, dar nici către stat și asigurările sociale, fondul de pensii a ajuns, pentru prima dată, în deficit. Așa că majorările de pensii nu prea mai pot avea ca sursă decât transferuri indirecte de la bugetul de stat. Și, avînd în vedere că și acesta din urmă se află în deficit, operațiunea va genera un nou puseu inflaționist.

De asemenea, dacă – așa cum susține guvernul însuși – prin creșterile de salarii anunțate cîștigul real în economie urcă în ultimii 4 ani de la 54% la 77% și chiar la 86% (în industrie) din nivelul celui existent în octombrie 1990, faptul reprezintă mai degrabă o îngrijorare decît o realizare, pentru că înseamnă că întregul spor al productivității muncii s-a dus pe salarii și, deci, noile majorări de salarii vor da un inevitabil impuls inflației, care se va manifesta imediat după alegeri.

Nota de plată a ajuns la scadență. Este vorba de nota de plată a poliției guvernului Văcăroiu de a stimula în mod nefericit activitatea industrială în-

aintea restructurării ei. Antrenînd reactivarea unor structuri industriale care irosc resurse și generează pierderi, această politică nu poate fi finanțată decît din credite externe – și, slavă Domnului, ne împrumutăm într-o veselie pe piețele internaționale! – precum și prin inflație. În ambele cazuri, populația este cea care plătește: în cazul creditelor externe – în viitor, în cazul inflației – chiar acum.

Nimeni nu poate nega reducerea substanțială a inflației în perioada mandatului Văcăroiu către niveluri anuale mai rezonabile. Dar nici nu se poate ignora că, tocmai ca preț al susținerii nefericite după 1994 a unei creșteri economice păgubitoare în industriile neperformante, inflația este în România în prag de a reveni în forță după ce dăduse înapoi, ceea ce reprezintă o tendință alarmantă și în contrast cu situația din acele țări în tranziție unde reforma a decolat efectiv. De altfel, după datele statistice oficiale, inflația deja pe primele 8 luni aproape a atins nivelul de pe ansamblul anului trecut și, potrivit celor mai optimiste proiecții, ea va depăși 40% pe întregul an, dublu în raport cu prognoza guvernamentală inițială.

Bine că, în situația dată, guvernul s-a înfrînat în elanul său preelectoral. Întrucît creșteri mai mari de pensii și salarii ar fi fost pur și simplu incendiar pentru economie.

Principala concluzie asupra guvernării cabinetului Văcăroiu este că – în situația concretă a României – un executiv nu poate face ce vrea, ci doar ce se poate și, în unele privințe, chiar și ce trebuie, indiferent dacă împotriva dorinței proprii. Deși a pornit cu un mandat clar de temporizare, dacă nu chiar de stopare a reformei, guvernul Văcăroiu a re-

nunțat totuși la subvențiile de preț, pentru că altfel bugetul ar fi capotat, a liberalizat totuși adaosul comercial, pentru că altfel se stimulau înțelegerile între comercianți și producători în privința creșterii prețurilor (ceea ce le-ăr fi împins și mai puternic în sus), a acceptat totuși dobînzile real-pozitive, și nu doar sub presiuni externe, ci pentru că altfel se decapitaliza sistemul bancar și nu exista nici o speranță de a opri fuga de leu, a dat drumul totuși la privatizare, și poate nu din convingere, ci pentru că altfel nu se mai putea împotrivi măcar puțin distrugerii fizice a avutului public, a consimțit totuși, din cînd în cînd, la devalorizări ale monedei naționale, pentru că altfel nu mai putea face față deficitului comercial extern, și, în sfîrșit, a majorat periodic, inclusiv în preajma campaniei electorale, acele prețuri pe care continuă să le controleze, pentru că altfel echilibrul pieței ar fi fost spulberat și nu s-ar mai fi putut evita o prăbușire economică.

Deci, guvernul Văcăroiu a făcut probabil și ce nu a dorit, pentru că, economic, nu se putea altfel. Din păcate însă, neatingîndu-se, ca și precedentele guverne postdecembriste, de structurile industriei, guvernul Văcăroiu transferă viitorului executiv cea mai acută problemă cu care se confruntă politica economică românească: ori reforma coboară în sfîrșit și decisiv de la nivel macro la nivel micro, adică în întreprinderi, ori România se automarginalizează în necruțătoarea competiție economică internațională.

În orice caz, guvernarea Văcăroiu evidențiază în mod clar că, în actuala situație concretă a economiei românești, promisiunile electorale care scapă oricît de puțin caili nu au absolut nici o legătură cu realitățile și cu posibilitățile economiei. Multe din promisiunile electorale ale Frontului Democrat al Salvării Naționale, denumire sub care actualul partid de guvernămînt a participat la alegerile din 1992, nu pot produce acum decît zîmbete.

E de luat însă aminte la ele, pentru că ne aflăm în fața unor noi alegeri, și acum, în 1996, promisiunile multor partide par să se fi înapoiat și mai mult decît în 1992, unele parcă urmînd canonicul „*precum în ceruri, așa și pe pămînt*”.

Oricare dintre dumneavoastră poate deveni observator la alegerile din 3 noiembrie

- Pro Democrația și LADO -

Pentru alegerile parlamentare și prezidențiale din 3 noiembrie a.c., Asociația Pro Democrația și Liga Apărării Drepturilor Omului au decis să colaboreze pentru desemnarea observatorilor la secțiile de votare din toată țara.

Cele două organizații neguvernamentale care vor monitoriza procesul de votare au convenit asupra repartizării observatorilor pe secții de votare. Asociația Pro Democrația va asigura observatori pentru secțiile de votare ce au număr cu șot, iar Liga Apărării Drepturilor Omului pentru cele fără șot.

Asociația Pro Democrația și Liga Apărării Drepturilor Omului se vor adresa Biroului Electoral Central pentru obținerea acreditărilor cel mai tîrziu cu o săptămînă înaintea zilei alegerilor.

Totți cei care doresc să se înscrie în evidența celor două organizații sînt rugați să ne contacteze din timp prin grupurile Asociației Pro Democrația și cele ale Ligii Apărării Drepturilor Omului din orașele reședință de județ.

Orice informație suplimentară se obține de la cele două organizații neguvernamentale astfel:

ASOCIAȚIA PRO DEMOCRAȚIA

Telefoane: 01-637.67.74

01-312.00.23 și fax.

Adresa: Strada Costache Negri 7, sector 5, București, cod 76204 (în Piața Operei)

Pentru presă, vă rugăm să vă adresați Violetei Bau – Coordonator relații cu presa.

sau

LIGA APĂRĂRII DREPTURILOR OMULUI

Telefoane: 01-312.17.28

01-615.68.97

01-613.71.90

Adresa: Strada Dem. I. Dobrescu 11 (fostă Onești), București, cod 70119 (în Piața Palatului)

Pentru presă, vă rugăm să vă adresați doamnei Aurelia Doloi sau domnului Sava Mărculescu.

O echipă de epidemiologi americani va ajuta la cercetarea cauzelor epidemiei de meningo-encefalită

Timp de aproximativ trei săptămîni, o echipă de epidemiologi americani de la Centrele de Prevenire a Bolilor (CDC), care au sosit în București în ziua de 28 septembrie 1996, va ajuta Guvernul României să ia măsuri de prevenire a altor epidemii de meningo-encefalită.

Roy Campbell, Leslie Tingelsen și Linda Han de la Centrele de Prevenire a Bolilor vor ajuta Guvernul României să analizeze cauzele epidemiei și să studieze modul în care s-a răspîndit aceasta.

Din numerele viitoare

- **H.-R. Patapievici:** o carte despre Rugul aprins
- **Supliment gratuit:** „Forumul culturii”
- **Mihnea Berindei:** „Analiza alegerilor locale '96”
- **Interviuri cu Andrei Codrescu (scriitor SUA), François Fejtő, Mihai Nasta, Charles King (Universitatea Georgetown, SUA)**
- **Törszök Erika:** „Minoritățile sînt factori de stabilitate”
- **Mihai Korne:** „NATO”
- **Virgil Nemoianu și Mircea Martin:** „Despre imaginea României în lume”
- **Supliment gratuit:** „Călin Nemeș in memoriam”

ASOCIAȚIA CULTURALĂ NOUA ACROPOLĂ

organizează în fiecare miercuri, începînd cu 02.10.1996, un curs de filosofie în manieră clasică. Informații la tel. 620.17.26, 675.82.30.

CRISTIAN PEDA

Socialismul cu față umană. Varianta română

- Programul PDSR -

Dacă PDSR ar fi avut, așa cum declară în oferta sa electorală, intitulată „21 de programe pentru România”, sprijinul unor oameni cu „valoare profesională” (p. 1), atunci poate că el ar fi putut scăpa de limbajul de lemn care îi domină programul politic. Neavând probabil asemenea competențe (sau definind competența tocmai prin limbajul de lemn), PDSR a produs un text de 69 de pagini în care spune electorului „cine suntem”, „ce am făcut pentru tine și pentru țară” și „ce vom face pentru tine și pentru țară”. Prezența limbajului de lemn este, de fapt, obstacolul cel mai serios în descifrarea tipului de gândire politică aflat în spatele acestor propuneri.

Programul PDSR conține o înșiruire de scopuri care nu au asociate întotdeauna mijloacele avute în vedere. Sau, atunci când le au, scopurile sînt mai degrabă din categoria celor derizorii, ori sînt prea generale pentru a fi univoc traduse. Principiul fundamental – potrivit căruia electorii trebuie să se pronunțe nu asupra scopurilor, ci asupra mijloacelor propuse de partide în competiția electorală – nu e interiorizat tocmai de partidul care se autoproclamă „cel mai puternic din România”. Acesta e, de fapt, semnul unei inaniții a gândirii politice, inaniție care a fost în mod continuu alimentată de reticența în fața ideilor veritabile care structurează acțiunea partidelor moderne. Care e, în aceste condiții, gîndirea care susține programul PDSR?

Identitatea PDSR

Aflăm că partidul s-a născut sub un semn (al celor trei trandafiri), dintr-o voință și o dorință (prima omenescă, a doua creștinească), pe un drum (cel al „renașterii naționale întru demnitate, trai civilizată și pace”). E vorba de un partid, care – cu expresii prost alese – vrea să justifice opțiunea „social-democrată” ca pe o voință de a fi „lingă tine”, pentru a rezolva „doleanțe legitime” și a recepta „ideile oferite spre binele tău” (p. 1). Deși nu e creat decît în 1992, PDSR se revendică de la momentul 1989; revendicarea aceasta e, de asemenea, ilogică, în condițiile în care primul dintre „idealurile PDSR”, deduse din momentul 1989, este... respectarea Constituției! Afirmarea opțiunii republicane (p. 3) face casă bună cu teoria implicării totale (p. 2) în actual guvernării după 1992. În aceleași note introductive despre PDSR descoperim că economia criticată de acest partid (p. 3) nu e cea comunistă, ci cea a guvernului Roman, declarată la vremea propunerii ei, chiar de către unii dintre PDSR-iștii de azi, ca fiind una liberală. Cu alte cuvinte, în acest moment, PDSR consideră drept eroare ceea ce ideologia săi au desemnat ca politică liberală sau, cu vintele de acum, ca „tentativele liberalismului agresiv” (p. 4). Această expresie nu are, de altfel, un sens precis decît în marxismul vulgar, ceea ce înseamnă că PDSR detestă liberalismul și își exprimă sentimentele într-un limbaj marxist. Acest lucru transpare și din afirmația potrivit căreia „reforma nu e un scop în sine” (p. 4), afirmație ce contravine principiului neutralității administratorilor reformei. (Mai precis: dacă reforma are un scop definit de cei de la putere, atunci ei nu sînt neutri, cum le-o cere Legea!)

În evocarea bilanțului ultimilor patru ani, PDSR nu pune în legătură pretinsele realizări industriale ale acestei perioade cu mecanisme ale pieței, alegînd o explicație pur marxistă: creșterea producției industriale ar fi datorată „creșterii productivității muncii” (p. 5). Situația agriculturii e judecată tot în cheie dirijistă, căci succesele ei sînt atribuite exclusiv „sprijinului guvernului” (p. 5). La fel de bizară este trecerea în contul guvernării PDSR a schimbării structurii de proprietate, ca și cînd un partid (fie el și majoritar) ar trebui să controleze acest proces, identificîndu-se cu statul. De fapt, aceasta e tentația nemărturisită a ideologilor PDSR (vezi p. 6). Metaforele staliniste intervin, aproape firesc, pe acest fond: aflăm astfel că „PDSR privește omul, cu nevoile și aspirațiile sale, ca pe singurul beneficiar al politicii sale” (p. 7). Termenii vagi în care sînt descrise scopurile alese de PDSR (o „viață demnă pentru toți”, p. 8) sau expresiile de-a dreptul hilare alese în unele descrieri (PDSR vrea, de pildă, să depășească „criza existențială a tinerii generații”, p. 9) nu au egal decît în reluarea insistenței a unei expresii fără sens („democrația socială”), dacă nu cumva ceea ce s-a avut în vedere a fost tocmai îmbogățirea tradiției gândirii marxiste (în care se vorbea de „democrație populară” sau de „democrație reală”, contrapuse democrației formale occidentale). Un alt împrumut din aceeași școală de gîndire e descrierea

egalității ca un „fundament al libertății” (p. 10). Tot așa, „controlul democratic asupra deciziilor economice” este o expresie lipsită de sens pentru oricine înțelege că democrația e un regim politic, iar economia – un sistem de schimb (numit și piață, căci nu se cunoaște economie în afara pieței). Din nefericire pentru PDSR, această enormitate este descrisă ca una din „opțiunile fundamentale care definesc însăși doctrina PDSR” (p. 10). Confuzia ideologică e sesizabilă și în pasajul care definește social-democrația ca „opțiune adecvată condițiilor tranziției la economia socială de piață”: într-adevăr, avem de-a face cu confuzia stridentă între doctrina democrat-creștină (care a secretat teoria economiei sociale de piață) și cea social-democrată, de la care se reclamă formal PDSR.

Programe PDSR

Obiectele vizate de cele 21 de programe ale PDSR sînt urmarea unei incoerențe funciare, sesizabile la simpla lor enumerare: 1. economie și proprietate privată; 2. renașterea satului; 3. societatea informatică; 4. investitori străini și autohtoni; 5. locuri de muncă; 6. pensionari; 7. tineri; 8. familie, femei, copii; 9. urbanism; 10. mediu; 11. starea de sănătate; 12. educație și învățămînt; 13. valorificarea creativității românești; 14. promovarea valorilor culturale românești; 15. Biserica; 16. fiscalitate; 17. corupție; 18. armată; 19. integrare europeană; 20. politică externă; 21. reformă instituțională și administrativă. Ordinea obiectelor politice enumerate dezvăluie nu numai haosul doc-

trinar din interiorul PDSR, ci și atenția relativă acordată unor anumite secțiuni din electorat. E, de pildă, mai mult decît evident interesul PDSR pentru voturile venite de la tineri, cei care merg acum pentru prima dată la urne, alcătuiind o parte importantă dintre indecși. Se înțelege atunci de ce promisiunile făcute tinerilor sînt reluate, aproape cuvînt cu cuvînt, în mai multe programe (în cele cu numerele 3, 7, 8, 12). Iată cîteva din observațiile care, desprinsse din cele 21 de programe, ne pot ajuta să schițăm doctrina PDSR.

Măsurile economice anunțate în programul 1 sînt caracterizate de autoritarism (e promisă „conducerea procesului reformator de către o singură putere executivă”, p. 15), de gîndire planistă (se vorbește de „programarea pe sectoare a reformei”, p. 15), de colectivism (căci se solicită un consens asupra obiectivelor reformiste), în fine, de un socialism financiar inept (e promis controlul asupra cursului leului). Merită notată, în acest context al enunțării doctrinei economice PDSR-iste, și o altă eroare grosolană: e vorba de includerea criteriului „șansei desfacerii producției pe piața internă și la export” între criteriile obiective de apreciere a „stării de competitivitate”, pe care PDSR se angajează să o stabilească (p. 16). Pentru orice economist este, însă, evident că „șansa desfacerii pe piață” e o categorie pur subiectivă, ca întreg mecanismul denumit cerere și ofertă. Din programul economic al PDSR merită reținut, de asemenea, idealul ruralist (e propusă transformarea agriculturii în „ramura fundamentală a economiei”, p. 17), ca și marxismul care

domină enumerarea corelațiilor economice considerate a fi fundamentale (p. 18).

Cel de-al doilea program, cel adresat agricultorilor, dă prilejul PDSR de a promite din nou electorilor identificarea sa cu statul (p. 20), dar și ocazia definirii unui clientelism pur (astfel, medicii, cadrele didactice și preoții de la sate vor primi de la PDSR drept de folosință pe viață pentru 1 ha de pămînt, p. 21) și a unui sistem de cumpărare a voturilor prea puțin subtil pentru a nu fi rapid asimilat (intelectualii sateilor ar urma să primească o indemnizație de 50% din salariul de bază dacă... organizează formații artistice locale, p. 23).

Idealul societății informatice (programul 3) e tratat în stil centralist (se propune înființarea unor centre județene pentru accesul la... Internet, p. 24), dar și strict propagandistic (calculatoare în fiecare clasă de școală). Din programul 4 reținem contradicția dintre afirmarea principiului unui tratament egal al investitorilor și tipul de definire a priorităților în funcție de interesul național definit de partid (p. 26). Secțiunea rezervată creării locurilor de muncă ezită între tentația afirmării necesității dispariției șomajului (în consecință – ar trebui să știe PDSR – și a pieței) și controlul redistribuirii șomerilor în muncile zise de proximitate (p. 29). De altfel, partidul-stare are intenția de a controla totul, inclusiv sistemele complementare private de pensii (p. 30). Din programul rezervat tinerilor se desprinde obsesia încercare de a cumpăra voturi prin promisiuni precise (aici: 30 de mii de dolari pentru sportivii care cîștigă concursuri mondiale sau olimpice, p. 33). Cumpărarea voturilor e propusă și mamelor (care ar urma să primească, după naștere, 2 ani de concediu plătit în proporție de 80%). Dacă în acest capitol este afirmată protecția specială pentru femeile care vor să înființeze firme, încălcîndu-se principiul constituțional al egalității în fața legii al tuturor cetățenilor, indiferent de sex (p. 36), în schimb programul următor conține promisiunea vagă a ceea ce în socialismul francez de ultimă oră a fost numit *le droit au logement* (devenit, în formă românească, „o locuință favorabilă pentru fiecare”, p. 38). Capitolul 10 (referitor la mediu) nu conține decît promisiuni vagi, nesustenute de o gîndire ecologistă, nici măcar incipientă. În schimb, programul 11, dedicat „îmbunătățirii stării de sănătate”, se remarcă prin includerea bolilor psihice în categoria „afecțiunilor cronice cu extindere în masă” (p. 44), de care PDSR vrea să scape „în special copiii și femeile”. Capitolul 12, în care tinerilor li se promit din nou calculatoare în fiecare clasă, profesori pentru două limbi străine și „două-trei limbaje artistice” (sic!), e de un primitivism electoral rar egalat după 1989. În acest context, merită remarcat și judecarea „noii ordini profesionale” în termenii proiectului marxist al comunismului deplin (PDSR menționează necesitatea „schimbării rapide a profesiei” ca pe o cerință socială urgentă, p. 48). Dacă programele 13 și 14 (creativitate și valori românești) par împrumutate din național-comunismul deceniului trecut, în schimb secțiunea a 15-a se remarcă prin insuficiența asumare a separației dintre stat și Biserică (clerul ortodox devenind parte a funcționării, iar Biserica Ortodoxă fiind evident favorizată în raport cu celelalte „culte”, p. 54). Programul fiscal se distinge prin preferința pentru impozitarea indirectă și nu pentru reducerea impozitării în genere (56), dar și prin controlul prețurilor (p. 57). Din capitolele 17–20 pot fi reținute orientarea preferențială a atenției către cazurile de corupție semnalate în presă, definirea scopului creării unei armate profesioniste pînă în 2000 (fără detalii legate de tipul de recrutare), ca și includerea nesemnificativă a Rusiei pe lista colaboratorilor externi ai României (SUA fiind dorită ca principal partener). În fine, ultimul program, cel dedicat reformei instituționale, reafirmă voința creării unei singure instituții a restrucurării (p. 67).

Alegătorul român trebuie să știe că numele cel mai potrivit pentru această doctrină este socialismul cu față umană.

Adevărul literar și artistic nr. 338

- „Arta renaște din cenușa frumuseților călcate în picioare” – convorbire cu Ion Ianoși
- Întoarcerea fiului risipitor – Alexandru Condeescu
- „Televiziunea – o școală a crimei?” – Magda Mihăilescu
- Lumea pe dos – Cornel Radu Constantinescu
- Document: Coperțile neantului

Monitorizarea emisiunilor politice la TVR

Centrul Independent de Studii Sociale și Sondaje (CIS) a monitorizat emisiunile politice prezentate la TVR în perioada 23-27 septembrie a.c., la orele de maximă audiență (17.00-23.00). S-a constatat că TVR favorizează net partidul de guvernământ în dauna Opoziției. Astfel, în emisiunile electorale ale TVR, spațiul acordat PDSR (119'12") a fost mai mare decât al tuturor partidelor de opoziție la un loc (114'8"). În cazul „Actualităților”, diferența este mult mai importantă: PDSR - 35', iar partidele de Opoziție împreună - 14'. Mediatizarea partidului de guvernământ se face și prin-o emisiune special creată („Guvernarea - sfârșit de mandat”), cu o durată de o jumătate de oră, ce se va desfășura în serial pe tot parcursul perioadei electorale. Prezentăm în tabelul de mai jos frecvența și durata cu care au apărut la TVR principalele partide și alianțe politice.

Partidul sau alianța	Emisiuni electorale		Actualități		Total apariții	
	Frecvența	Durata	Frecvența	Durata	Frecvența	Durata
1. PDSR	10	119'12"	5	35'	15	154'12"
2. CDR	8	43'49"	2	3'10"	10	46'59"
3. USD	8	39'36"	5	7'21"	13	46'57"
4. ANL	8	9'48"	2	2'59"	10	12'47"
5. UNC	4	1'35"	1	1'10"	5	2'45"
6. PUNR	8	25'07"	1	1'36"	9	26'43"
7. PRM	4	12'12"	1	0'30"	5	12'42"
8. PSM	3	9'45"	4	3'41"	7	13'26"
9. UDMR	7	21'12"	-	-	7	21'12"

Dintre candidații la fotoliul prezidențial, cel mai mediatizat a fost Petre Roman (12 apariții), urmat de Emil Constantinescu (10 apariții) și de Ion Iliescu (9 apariții). Distribuția este mult mai echilibrată decât în urmă cu două săptămâni, când monitorizarea perioadei 9-13 septembrie a evidențiat avantajarea clară a lui Ion Iliescu, prezent în emisiunile TVR de 17 ori, în timp ce Emil Constantinescu avea numai 7 apariții, iar Petre Roman 6 apariții.

În cadrul emisiunilor politice, Nicolae Manolescu a apărut de 8 ori, Petre Roman de 7 ori, iar Ion Iliescu de 6 ori. Dintre cele 23 de frecvențe ale ale „Actualităților”, lui Petre Roman îi revin 5, lui Adrian Păunescu 4 și lui Ion Iliescu 3, la egalitate cu Tudor Mohora (în săptămâna 9-13 septembrie, Ion Iliescu deținea 10 din cele 15 frecvențe ale „Actualităților”).

În discursurile lor, Ion Iliescu și Petre Roman au vizat o populație nestratificată, în timp ce Emil Constantinescu s-a adresat în special populației din mediul rural. Tonul adoptat de Ion Iliescu a fost pozitiv, împăciulitor, adversarii săi nu au fost numiți. Tonul lui Petre Roman a fost neutru, iar al lui Emil Constantinescu critic față de PDSR și Ion Iliescu.

Problemele prioritare abordate în aceste emisiuni au fost: privatizarea, protecția socială, creșterea sărăciei, marile întreprinderi neproductive, primirea în UE și NATO, Tratatul cu Ungaria. (O.A.)

Consiliul Europei: televiziunile publice trebuie să devină neutre

Într-o recomandare adoptată la ultima reuniune a Consiliului Europei, Comitetul de Miniștri al acestui organism paneuropean cere includerea în legislația națională a statelor membre a unor norme privind independența radiourilor și televiziunilor publice, neutralitatea și pluralismul acestora.

Recomandarea apreciază că pentru afirmarea independenței editoriale și a autonomiei instituționale este necesar să fie adoptate norme legale care să definească în special următoarele domenii: programele, concepția și producția emisiunilor, editarea și prezentarea programelor de informare și știri, recrutarea personalului utilizat, gestiunea resurselor financiare, activitatea de publicitate, pregătirea și executarea bugetului, negocierea și semnarea actelor juridice, reprezentarea în justiție.

Cadrul legislativ trebuie să stabilească clar obiectivitatea instituțiilor responsabile cu supravegherea emisiunilor radiourilor și televiziunilor publice. Activitățile de programare nu pot face obiectul nici unei forme de cenzură. Nu poate fi exercitat nici un control prealabil asupra activității organelor de informare în masă publice de către persoane sau forțe politice.

Documentul Consiliului Europei încearcă o definire a independenței editoriale: determinarea liberă fără intervenția vreunei autorități exterioare

în conținutul programelor difuzate, în limitele fixate de lege. Singurul tip de cenzură acceptat este cel dictat de Codul etic al jurnaliștilor. Independența se aplică în mod egal stabilirii orarului de programare, precum și alegerii persoanelor chemate să ia parte la emisiune. Exercitarea de presiuni financiare este de asemenea interzisă. Asemenea inamovibilității unor instanțe juridice, personalul de conducere al radioteleviziunii trebuie să se bucure de o serie de garanții menite să-l apere de eventuale presiuni. Selectarea membrilor consiliilor de administrație trebuie făcută riguros, prin alegerea unor persoane neutre, ale căror profesionalism și probitate morală nu pot fi puse la îndoială.

Independența și autonomia de gestiune presupun ca societățile publice de radio și televiziune să publice periodic informații asupra activităților lor financiare. Pentru garantarea independenței mijloacelor de comunicare în masă se impune ca reprezentanții instituțiilor statului care controlează gestiunea acestora să își exercite atribuțiile în totală independență față de puterea politică. Membrii organelor de supraveghere trebuie desemnați de o manieră pluralistă, reflectând în mod egal diversitatea curentelor politice.

Este definită și specificitatea buletinelor informative. Acestea ar trebui să reflecte diversitatea punctelor de vedere politice exprimate de societate.

RALUCA STROE-BRUMARIU

Legea locuinței - un proiect irealizabil?

Parlamentul a mai bifat săptămâna trecută de pe agenda de activitate o promisiune electorală a PDSR: Legea locuinței. O lege care, potrivit inițiatorilor (Guvernul și PDSR), are drept scop acordarea de facilități pentru cumpărarea sau închirierea de locuințe tinerilor căsătoriți care au, fiecare, vârsta de până la 35 de ani, revoluționarilor, persoanelor calificate din agricultură, învățământ, sănătate, administrație publică și culte care își stabilesc domiciliul în mediul rural. Aceștia vor beneficia de o subvenție de la buget de până la 30% din valoarea locuinței la data contractării, precum și de plata în rate lunare eșalonate pe 20 de ani, după ce se plătește un avans minim obligatoriu de 10%. Cuantumul subvenției de stat se va stabili în raport cu venitul mediu net lunar pe membru de familie. Firmele care investesc din profit pentru construirea locuințelor ar urma să beneficieze de o reducere cu 75% a impozitului în anul fiscal respectiv. Textul legii nu precizează care ar fi sumele necesare realizării proiectului și nici sursele de finanțare. Un studiu recent al Ministerului Lucrărilor Publice elaborat pentru stabilirea necesarului de locuințe sociale până în anul 2000 relevă că într-o primă etapă s-ar impune construirea a aproximativ 17.500 de locuințe. Costul acestor construcții este estimat în studiu la 850 de miliarde lei, dar aici mai trebuie adăugat că în întreaga țară există peste 500.000 de solicitări pentru obținerea unei locuințe. Locuințele sociale se atribuie cu chirie subvenționată persoanelor cu venituri mici,

tinerilor căsătoriți având fiecare vârsta de până la 35 de ani, tinerilor proveniți din instituții de ocrotire socială, invalizilor de gradul I și II, pensionarilor, veteranilor și persoanelor handicapate. Chiar dacă se încadrează în vreuna din aceste categorii, nu vor putea beneficia de această prevedere persoanele sau familiile care dețin în proprietate sau în calitate de chiriași o locuință, care au înstrăinat o locuință după 1 ianuarie 1990 sau care au beneficiat de sprijinul statului în credite pentru construirea unei locuințe.

Nivelul chiriei nu va putea depăși 10% din venitul net lunar, calculat pe ultimele 12 luni, pe familie, diferența urmând a fi subvenționată de la bugetul local.

La dezbateri, reprezentanții Opoziției au susținut că este neverosimilă punerea în aplicare a legii atât timp cât construirea unui modest apartament de două camere costă cam 30 milioane lei, din care statul ar trebui să suporte plata unei subvenții de 9 milioane lei. Pe de altă parte, s-a mai spus, primăriile și consiliile locale nu vor putea nici ele să asigure spațiile necesare pentru locuințele sociale.

Legea include și propunerea de acordare de către CEC a unor credite ieftine, cu 15% dobânzi, pentru construirea de locuințe, dar puțini - și în nici un caz cei cu venituri mici - vor avea posibilitatea să beneficieze de ele, având în vedere că solicitantul trebuie să deponă la CEC 30% din valoarea creditului și că pentru plata lunară a ratei și a dobânzii salariul minim net al beneficiarului ar trebui să fie de 600.000 lei!

Știrile și informațiile prezentate vor fi imparțiale și independente, fără comentarii subiective, tendențioase. Relatările privind activitatea puterii politice trebuie făcute astfel încât mass-media publice să nu fie transformate în purtătorul său de cuvânt. Declarațiile sau comunicatele oficiale trebuie limitate la împrejurări excepționale. Principiile imparțialității și echilibrului trebuie respectate prin acordarea unui timp echivalent pentru reprezentanții opoziției politice.

FM 94,2 MHz

un radio actual

RADIO

TOTAL

Telefon: 637.37.90; 637.56.45

EMIL HUREZEANU

Un proiect concret de reconciliere româno-ungară

Punct și de la capăt

Semnarea tratatului bilateral dintre România și Ungaria, la 16 septembrie, nu va fi decât un început, chiar dacă într-o continuitate atât de plină de substanță și pe alocuri convulsivă, de peste 1.000 de ani, a relațiilor dintre români și unguri. Tratatul, care în limbaj diplomatic se și numește „de bază”, nu va constitui, în adevăr, decât un suport, o platformă pe care de-abia urmează să se edifice ceea ce ne place să credem că va deveni cu adevărat, nu doar că se numește „reconcilierea româno-ungară”. Ratificarea tratatului, discuțiile dintre cele două parlamente, la București și Budapesta (primul parlament, pînă la 3 noiembrie, încă puternic dominat și colorat de naționaliști primari, patetici sau șlefuiți), vor echivala cu primul test al reconcilierii *de facto*. Reconciliere înseamnă, și între oameni și între popoare, să te împaci cu cineva după ce multă vreme ai fost certat. Să te împaci oarecum definitiv, lăsînd puține șanse unor noi neînțelegeri. Nu de un armistițiu, de o suspendare a ostilităților istorice, chiar dacă mai mult psihologice și societale decât militare, e vorba. Nu de dragul unui cadru protocolar, în ochii întregii Europe, sau că un hatîr făcut NATO-ului, apoi, reurci la o reconciliere istorică. Așa cum mai spunem și cu alt prilej, Grecia și Turcia au intrat în NATO, în 1952, în același val, fără ca relațiile dintre ele să se normalizeze cu adevărat. În schimb, Franța și Germania, membre cu participare inegală în Alianța Nord-Atlantică, s-au împăcat cu adevărat, în profunzime, nu atât din cauza apartenenței la același organism de securitate, ci prin eforturi bilaterale susținute de-a lungul deceniilor, prin acțiunea unor lideri excepționali, de Gaulle și Adenauer. Ei au avut de înfruntat parlamente sceptice sau ostile și o opinie publică internă prizonieră de durată a inerțiilor adversității istorice dintre Franța și Germania.

Cu un tratat româno-ungar, semnat și ratificat, deci, evoluția normalizării și apoi a reconcilierii relațiilor dintre cele două țări abia începe.

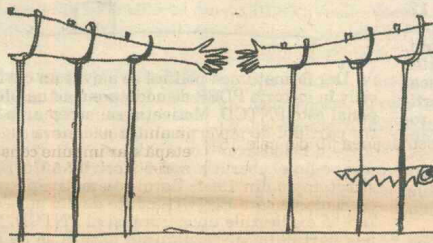
De jos în sus

Exemplele normalizării relațiilor franco-germane de jos în sus, dinspre societate spre strategiile diplomatice și politice, vor fi în aceeași măsură relevante în procesul de apropiere româno-ungară.

După încheierea tratatului de prietenie franco-german, la începutul anilor '60, au urmat inițiativele societăților franceză și germană: schimbările economice neîngrădite și preferențiale, încurajarea creării unor locuri de muncă pentru cetățenii țării vecine în zonele de frontieră, crearea unor instituturi culturale, biblioteci, licee mixte, întinerii instituționalizate între elevi și studenți, oameni de știință, istorici sau primari. Transformarea vecinului din adversar istoric în prieten și partener în prezent este mai ales rezultatul unor astfel de acțiuni bilaterale la cele mai diferite niveluri ale societății.

M-am numărat, în ultimii ani, printre observatorii constanți ai raporturilor dintre România și Ungaria, în cele mai diferite momente ale unei relații tensionate. Cu cărțile pe masă – și fie-mi iertată lipsa de modestie –, am propus, îndată după incidentul interetnic de la Tîrgu-Mureș din martie 1990, transformarea modelului de reconciliere franco-german în instrument al normalizării relațiilor româno-ungare. De-a lungul ultimilor ani am urmărit îndeaproape, la microfoanele posturilor de radio Europa Liberă și Deutsche Welle și în paginile unor publicații din țară și din străinătate, inițiativele de jos în sus de apropiere româno-ungară, între care Comitetul de dialog interetnic și revista româno-maghiară *Puntea*, de la Cluj (proiect datorat regretatului militant democrat Octavian Burac) sau activitatea Ligii Pro Europa de la Tîrgu-Mureș, care, sub exigenta și modernă îndrumare a excelentei democrate care e Smaranda Enache, au reușit, în ciuda marilor obstacole întîlnite în cale – și aceste obstacole au fost mai ales reziduu de gîșmism și intoleranță din societate –, să marcheze repere fragile, dar spornice, bine venite. Liga Pro-Europa editează o publicație de înaltă ținută europeană și intelectuală, *Altera*, la Tîrgu-Mureș, a cărei difuzare ar

trebui extinsă și care ar trebui să figureze în dosarul de filosofie politică al oricărei delegații române în negocierile cu partea ungară. Am admirat fără rezerve, de asemenea, acțiunile, deseori eroice, ale unor intelectuali români, precum Gabriel Andreescu, Renate Weber, Andrei Cornea, Călin Anastasiu, Stelian Tănase, Gheorghe Voicu, Victor Neumann, Alina Mungiu, care n-au încetat, în pofida ostilității, să problematizeze relația româno-maghiară, dezbătînd-o de clișee doctrinare sau societale retrograde, în paginile unor publicații precum *Sfera politică*, *APADOR* sau „22”. Astfel de inițiative ar trebui extinse, nuanțate, transformate, alături de demersuri similare puțin sau deloc cunoscute din Ungaria sau în sinul minorității maghiare din România, în căi de urmat pentru partide, organizații culturale și sociale, diplomați și militari. E absolut necesar ca istoricii din Ungaria și România să cadă de acord asupra unui tratat comun de istorie a Transil-

vaniei care, pe baze științifice și politice moderne, pornind de la valori democratice europene, să elimine șabloanele, contururile apocriefe sau îngroșate, falsurile și exagerările din discursul istoric al ungarilor despre români, al românilor despre unguri. Atîta vreme cît tinerii, școlarii sau studenții, vor învăța în Ungaria și România după manuale de istorie redactate încă în spiritul competiției abia camuflate, al revanșei, al exagerării meritelor proprii și a defectelor vecinului, diplomații, generalii, d-nii Keleti sau Tinca, Iliescu sau Horn, Meleşcanu sau Kovács vor semna degeaba tratate între Budapesta și București. Minoritățile, maghiarilor din România și românilor din Ungaria, vor trebui angajate în acest

mecanism, foarte greu de urnit, al apropierii de jos în sus, cu atît mai mult cu cît experiența de viață și socială a unui minoritar, român în Ungaria sau maghiar în România, e adesea o sursă de optimism prin normalitatea ei, ce contrazice uneori politica sau doctrinele de partid ale aceluiași minorități.

Pentru un canal de televiziune româno-maghiar

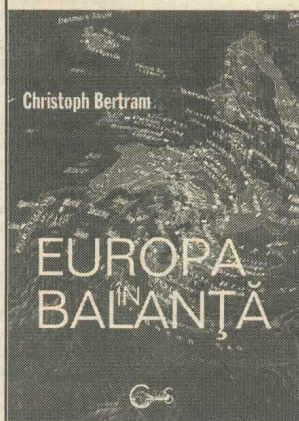
Îmi permit să adaug acestei liste – incompletă și vagă, totuși – de acțiuni concrete în numele reconcilierii istorice româno-ungare o propunere care, dacă ar prinde viață, ar contribui, cred, mai repede și mai eficace la readucerea României și a Ungariei în Europa, cu drepturi egale una față de cealaltă și ale ambelor state față de democrațiile occidentale.

La mijlocul anilor '80, la Strasbourg, în Franța, capitala Alsaciei, provincie și oraș atît de disputate de francezi și germani de-a lungul unei istorii presărate de sute de războaie, a luat ființă un canal de televiziune bilingv, la inițiativa cancelarului Kohl și a președintelui Mitterrand, *Arte*. Între timp, *Arte* a devenit adevărata emblemă a unei relații franco-germane moderne, în mers, cu priză directă. Postul este finanțat de instituții publice de televiziune din Franța și Germania și are la bază o filosofie democrat-liberală, iluministă, așa spune contrar oricărui spirit comercial sau expedientelor de propagandă la care recur, de obicei, canalele de televiziune. Emisiunile de știri și dezbaterile pe teme de actualitate, serile tematice, dosare istorice comune, filme și reportaje, germane, franceze, dar nu numai, sînt difuzate deopotrivă în franceză și germană. Audiența acestui canal, transmis prin cablu și satelit chiar și în România, în anumite regiuni, nu este de masă, ci de calitate și impresionantă. Germania și Franța s-au apropiat, asta e sigur, mult mai mult în ultimii 10 ani, prin canalul *Arte*, la nivelul percepției sau al tele-percepției cetățeanului simplu, informat și dornic de informare, decât în două-trei decenii anterioare de dialog exclusiv între oamenii politici.

De ce n-am putea crede că un astfel de canal de televiziune bilingv româno-maghiar n-ar putea lua ființă cît de curînd, să zicem, la Cluj? Fondurile ar fi alocate de București și Budapesta, echipa redacțională ar fi asigurată de oameni de televiziune și atîția intelectuali de calitate români sau maghiari din generațiile mai tinere, pentru care prezentul și viitorul dialogului româno-maghiar sînt mai importante decît trecutul învrăjbit. O grilă de programe adecvată, filme și dezbateri, realizate la Cluj, București și Budapesta, neinfluențate de extremismul intelectual sau politic, corpul excelent de traducători, resursele culturale extraordinare ale românilor și ungarilor, puse în numele unei cauze a împăcării, pe baza aceluiași valori democratice, ar schimba complet macazul. Mulți unguri și români și-ar abandona seară de seară rezervele, prejudecățile, intoleranța, prin exercițiul democratic al reconcilierii *in live* care devine o astfel de televiziune. Cred în acest proiect, în roadele pe care le va da, repede și bine aplicat, cît mai curînd, pentru că am fost martorul ocular, în ultimii 10 ani, al extraordinarului succes al canalului franco-german *Arte*. La început a fost întîmpinat cu rezervă. Azi s-a impus ca una din cele mai complete, desăvîrșite chiar, metode de dialog bilateral. Lista de susținere a acestui program ar putea fi deschisă chiar acum și prin intermediul săptămînalului „22”.

Noi apariții editoriale

A apărut la editura Clavis cartea lui Christoph Bertram, *Europa în balanță*, publicată anul trecut sub egida fundației americane Carnegie Endowment for Peace. Este prima sinteză pe tema integrării în NATO și UE care apare în România în volum. Autorul, cunoscut analist politic german, fost director al prestigiosului Institut Internațional pentru Studii Strategice (Londra), actualmente comentator de politică externă la săptămînalul german *Die Zeit*, ne va vizita țara în 16-17 octombrie. Cu aceste prilej, va avea loc lansarea volumului său la Institutul Goethe din București (16 octombrie). În programul vizitei sale sînt incluse o întîlnire cu studenții de la Universitatea București și o alta cu membrii Grupului pentru Dialog Social.

Puteți cumpăra *Europa în balanță* de la sediul redacției revistei „22” sau de la librăriile Humanitas, la prețul de 5.000 lei. De asemenea, puteți primi cartea prin poștă. Pentru aceasta, depuneți suma de 5.000 lei în contul editurii Clavis: nr. 402302096427 Bankcom, Filiala „Piața Romană”, și trimiteți chitanța împreună cu adresa dv. la redacția revistei „22”, pe numele Alina Corbu. Cheltuielile pentru expedierea prin poștă le veți plăti la ridicarea coletului.

GABRIEL ANDREESCU

Clasa politică și-a pierdut mințile?

Miercuri 25 septembrie, Senatul a adoptat forma finală a Codului penal și a Codului de procedură penală. Exceptând articolul 200 alin. 1, s-a păstrat propunerea Camerei Deputaților, votată, cu două săptămâni în urmă, cu o majoritate covârșitoare (numai șapte voturi împotriva: disidenți din PAC, PD și UDMR). Luni 30 septembrie, la ora 18, Camera Deputaților a pus punct unei istorii care durează de mai mult de doi ani, votând în unanimitate (se pare, fără cvorumul necesar) ultima variantă.

Însuși votul ca atare a încălcat principiile statului de drept. Proiectul de modificare a Codului penal și a Codului de procedură penală fusese respins de două ori, în 1994 și 1995. Conform art. 75 din Constituție, a doua respingere era definitivă, o nouă propunere putând intra în discuție numai pe baza unui text esențial diferit. În fapt, actuala propunere legislativă încearcă să „păcălească” Constituția României, împărțind proiectul anterior în două inițiative separate.

Proiectele Codului penal și Codului de procedură penală au fost calificate de Adrian Severin „un amestec de obscurantism, primitivism și demagogie”. Nu a exagerat. Regimul sancționar a fost dus până la absurd: un banal furt se poate pedepsi cu închisoare până la 12 ani, tâlhăria până la 18. Purtarea violentă a funcționarului public față de un cetățean se pedepsește cu închisoare până la 5 ani. Dacă cetățeanul are același comportament, până la 12. Ofensa adusă autorității: până la 5 ani. Insultarea funcționarului public de către un cetățean: 4 ani. Invers: 3 ani. Comunicarea și răspindirea de știri, date sau informații false se sancționează: închisoare până la 5 ani. PDSR a obținut și acceptarea articolului privind defăimarea țării sau a națiunii române: închisoare până la 3 ani. În sfârșit, textul (din Proiectul de Cod de procedură penală) permite ascultarea telefoanelor practic fără limite: este suficientă prezumția unei posibile infracțiuni (banale, nu neapărat afectând securitatea statului, terorism, omucidere).

Sintetizând: în mintea actualilor parlamentari, repressiunea rămâne măsura fundamentală a ordinii sociale; funcționarul public trebuie protejat față de cetățean — cînd, de fapt, responsabilitatea primului ar trebui pusă în lumină; gradul de interpretativitate a unor „delicte”: ofensa adusă autorității, defăimarea țării și a națiunii române, răspindirea de știri false oferă mijloace ușor de utilizat împotriva adversarilor politici și, mai general, împotriva gândirii critice.

Cum a fost așa ceva posibil? Perechea Predescu-Suiuan nu este decât ultima opintire, PDSR și acoliții săi încercînd de ani de zile să ofere instrumente unui regim mai autoritar decât poate să asigure actualul cadru legislativ. Marea surpriză a fost însă comportamentul Opoziției, care a votat cu o majoritate zdrobitoare cele două coduri, penal și de procedură. UDMR, care până acum fusese de departe principalul susținător al drepturilor și libertăților

fundamentale, a acceptat, se pare, propunerea PDSR de a-și da votul, în schimbul eliminării articolului care condamnă arborarea steagurilor și întonarea imnurilor străine. Este a doua greșală gravă, în această toamnă, a conducerii UDMR, care acceptă violarea unor valori fundamentale pentru un obiectiv etnic imediat și marginal. PD a surprins și el prin renunțarea la politica reformistă. Ce s-a întîmplat cu un parlamentar ca George Stancov, de vreme ce, după demontarea, punct cu punct, aprofundat și aproape patetic, a textului Codului penal în sesiunile din 1994 și 1995, a ajuns în toamna lui 1996 să spună da? Unde sînt pretențiile PAC și declarațiile sale despre modernitate?

Dar formațiunea politică ce a avut un cuvînt decisiv în victoria PDSR de a adopta a actualului Cod penal este PNȚCD. Motivația sa: acceptarea de către partidul de guvernămînt a pedepsirii cu închisoare a homosexualilor — faimosul art. 200 alin. 1, pus pe linie moartă printr-o Hotărîre a Curții Constituționale din 1994. Care este motivația acestei cruciade pe care PNȚCD o duce de doi ani de zile? Iată și explicațiile unor frunțași ai PNȚCD. Opțiunea partidului ar rezulta din natura sa de partid democrat-creștin. Faptul că partidele creștin-democrate din Occident critică legislația românească în materie nu le spune nimic. (Dacă înțeleg eu bine, pentru ei morala creștină se ocupă cu aruncarea oamenilor în închisoare.) O altă explicație a PNȚCD: să ajute creșterea natalității. Nu condițiile socio-economice atrăgătoare tinerelor familii, nu reducerea mortalității (cea mai înaltă din Europa) sînt soluțiile prin care PNȚCD va stăvilii descreșterea populației României, ci pedepsirea relațiilor între persoane de același sex! Creștin-democrații noștri vîd în existența acestei minorități sexuale un atentat la viața de familie. Nimic despre violența domestică în declarațiile partidului, inutilă referirea la noile soluții care încurajează comunicarea și responsabilitatea în familie: prezența țărilor la nașterea copiilor; posibilitatea, pentru aceiași, a concediului „de maternitate” ș.a.

O altă idee: teama că homosexualii vor avea, prin „liberalizarea” homosexualității, pretenția să ajungă în funcții de conducere. Deci, înțeleg, nu se știe că nici o lege românească actuală nu limitează ocuparea unor posturi de conducere de către homosexuali, nici faptul că garanțiile constituționale privind nediscriminarea interzic referirea la comportamentul sexual ca la un factor de excludere în competiția pentru funcții.

De altfel, în timpul dezbaterilor din Camera Deputaților, intervențiile celor care au cerut sancționarea cu „imoralitatea” homosexualilor au fost atît de îngrozitoare, încît au stupefiat pînă și presa. Încetul este preferabil homosexualității pentru că dă o șansă procreării, a fost de părere Emil Popescu. O altă perlă a unui ales al națiunii (Horia Pascu): „Singurii homosexuali între pășari sînt rățoi, despre care oricum se știe că sînt cele mai proaste păsări”. Petre Turlea: „35% din parlamentarii Consiliului European sînt homosexuali”. Ion Coja: „Legislația europeană în acest sens este absurdă și irresponsabilă”.

De altfel, Gavril Dejeu, deputat PNȚCD, a considerat că „nu este momentul să acordăm libertăți individului”. Ai sentimentul că, printr-un fenomen inexplicabil, clasa noastră politică și-a pierdut mințile.

Ce s-a făcut împotriva acestei trădări a valorilor democratice? Presa a criticat și ironizat votul din Camera Deputaților, dar — firesc — *post factum*. APADOR-CH a făcut ce face de doi ani, lansînd spre Parlament explicații, argumente, atenționări în legătură cu obligația de respectare a drepturilor și libertăților omului, înscrise în Constituție și în documentele internaționale privind drepturile omului. De această dată, fără rezultat. Poziția lui Adrian Severin este, prin radicalitatea și precizia ei, o excepție notabilă din lumea politică. (Deputatul PD nu practică europenismul numai la Strasbourg.) Mă întreb: de ce un partid precum Alternativa României nu își afirmă identitatea cu această ocazie excepțională, protestînd și arătînd astfel că rațiunea existenței sale este mai mult decît obținerea citorva locuri derizorii pe listele CDR?

În fața spectacolului oferit prin votul din Camera Deputaților, decisiv pentru adoptarea Codului penal și a celui de procedură penală, Parlamentul European a dat clasei politice din România o palmă răsunătoare, prin rezoluția votată în 19 septembrie 1996. Principalul for politic al Uniunii Europene (căreia îi cerem să ne primească între statele membre) a ajuns să se adreseze parlamentarilor români în felul următor: „Sociați de decizia Camerei Deputaților”; „amintind de faptul că Adunarea Parlamentară a Consiliului European a cerut în mod expres României să dezincrimineze relațiile între persoane adulte de același sex”; „își exprimă cea mai vie indignare cu privire la decizia luată de parlamentarii români”; „invită guvernul României să-și respecte angajamentele luate față de Consiliul European”; „invită Comisia, Consiliul și statele membre să facă, în cadrul competențelor lor, presiuni pentru a împiedica adoptarea dispozițiilor discriminatorii” etc.

La o parte a lumii diplomatice din Occident, declarațiile privind „opțiunea europeană” (sic!) a României au ajuns să trezească, în acest context, zîmbete. Ca și flash-urile transmise de presă în 1990, spectacolul oferit de dezbaterile parlamentare din România va avea, probabil, efecte de lungă durată. Perlele unor personaje ca Emil Popescu — traduse imediat și circulînd în mediile diplomatice — au reușit deja să ștergă impresia bună lăsată de semnarea tratatului dintre România și Ungaria.

Cinci ani de la ultima mineriadă

La împlinirea a cinci ani de la mineriada din septembrie 1991 (cea de-a patra), care a dus la căderea guvernului Roman, Alianța Civică și Liga Studenților au organizat o conferință de presă (miercuri 25 septembrie 1996). Alături de Ana Blandiana, au fost prezente rudele celor doi tineri uciși în timpul mineriadei — Aurica Crăiniceanu și Andrei Frumușanu —, avocatul Ioan Mustăț, apărătorul lor în procesul cu maiorul SPP Dorel Vasile Gabor, și președintele Ligii Studenților, Cristian Urse.

Însemnătatea procesului Frumușanu-Crainiceanu/Gabor vine din faptul că este singurul dintre asasinatele comise după Revoluție a căror investigație continuă încă, a spus Ana Blandiana, toate celelalte fiind abandonate. Procesul este important, de asemenea, pentru că a permis stabilirea unor responsabilități legate de mineriada din septembrie 1991 și pentru că, pentru prima dată, un membru al aparatului represiv este deferit Justiției.

Procesul se află aproape de faza finală, dar nu se va încheia, probabil, mai devre-

me de cîteva luni. După cum declară avocatul Ioan Mustăț, procesul a fost obstrucționat pe tot parcursul desfășurării sale, din cauza intereselor din spatele acestui dosar. Deși există suficiente probe pentru a-l condamna pe Gabor, se tergiversează luarea unei decizii. Martorii se contrazic în declarații, mint, spun că nu se aflau acolo sau că nu au văzut ce s-a întîmplat. Aceasta atrage după sine riscul ca instanța să decidă întreruperea urmăririi penale, pe motiv că declarațiile martorilor nu sînt concludente. O serie de probe au fost distruse în timpul procesului. Procurorul Surdescu a solicitat în iunie 1992 ca SPP să trimită Parchetului Militar toate documentele pe care le deține în legătură cu participarea acestei instituții la mineriade. Răspunsul a sosit după un an: documentele respective nu mai există, intrucît au fost distruse. SPP a refuzat, de asemenea, să pună la dispoziția instanței regulamentul său de funcționare, care ar fi permis să se aprecieze în ce măsură maiorul Gabor îndeplinea o obligație de serviciu atunci cînd a tras asupra celor doi tineri.

Dorel Vasile Gabor

Mai mult, SPP încearcă să arunce vina asupra SRI, deși s-a dovedit că trupele trimise de acesta au sosit după golirea Pieței Victoriei.

Cît despre maiorul Gabor, el neagă că ar fi tras, deși acest lucru a fost probat, și continuă să se afle în libertate. El este unul din cei ce au „luptat” în Revoluție alături de Ion Iliescu, Petre Roman și Dumitru Iliescu. Tot el, în 13-15 iunie, la Intercontinental, îl dădea pe mîna minierilor pe ziaristul Valentin Leahu. Încît nu e de mirare că foștii săi tovarăși fac tot posibilul să-l scape basma curată. (O.A.)

La închiderea ediției, am primit din partea Biroului de Presă al Alianței Civice următoarea precizare:

D-lui Radu Călin Cristea, Europa Liberă, Praga

Nu din vanitate, ci din dorință de exactitate și din nostalgie după acuratețea informației și chiar după echidistanța politică a Europei Libere de acum cîțiva ani, ținem să vă reamintim — ceea ce probabil știți — că organizatorii Conferinței de presă din 25 septembrie a.c., dedicată victimelor mineriadei din 1991 au fost Alianța Civică și Liga Studenților.

Sperăm să fi fost vorba doar de o neînțelegere, și nu de o omisiune intenționată.

S. DAMIAN

Omul care își ascunde umbra sau

VI

despre vina Președintelui

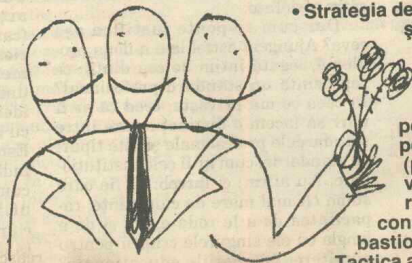
Cum și de ce s-au introdus din nou în societatea românească postdecembristă clișeele îndepărtării de la real, în consemnarea faptelor, întrebunțate până la saturație de propaganda comunistă – la aceste întrebări răspunde limpede H.-R. Patapievici în *Politice*. După debutul nebulos al insurecției din 1989, a trecut o perioadă până ce s-a cristalizat și pentru cei din preajma Președintelui încotro se îndreaptă conducerea abia instalată. Cîțiva intelectuali de vază (Doina Cornea, Ana Blandiana), care au bănuțit că e ceva putred în proclamațiile grandilocvente lansate de Ion Iliescu, s-au dezmeticit, părăsind demn farsa reprezentării în Consiliul Revoluției. H.-R. Patapievici o spune cu o transparentă dezarmantă: „România, la numai două luni de guvernare Iliescu, a ajuns o țară istovită de neîncredere și spaimă”.

Existase însă o alternativă, nimic nu fusese obligatoriu, numai că proaspătul conducător optase invers, pe tăcute, ținînd secretă alegerea sa, tîrînd țara după sine în impas. Dincolo de fraze umflate – atît de simplu s-au petrecut lucrurile! Credincios în mod absurd idealului de junete, veghind să nu-și expună în public crezul revoluționar în contrast timp cu mersul istoriei, voind să se pună inflexibil de-a curmezisul efortului de rapidă democratizare și de instaurare a capitalismului, efort care căpătase trecere liberă în starea din jur, Ion Iliescu s-a urcat la cîrmă ca să n-o mai părăsească. A știut că în vederea consolidării autorității sale e dator să găsească o răscompensare pentru golul iscat de moartea doctrinei. Totul depindea de dexteritatea cu care va construi un alt reper, un surrogat de teorie, o punte de legătură cu mulțimea derutată. Nu degeaba însă supuse el laptele demagogiei revoluționare. Ce trebuia? Să speculeze dibaci neliniștile, temerile, inhibițiile rebele, ivite ca reminiscențe după ce s-a destrămat o rețea de deprinderi și prejudecăți, ce fuseseră în decenii de îndurare a tiraniei parcă o a doua natură. Era tocmai proba de virtuozitate în manipularea oamenilor pe care și-o rezervase, probă pe măsura experienței sale îndelungate de propagandist și agitator!

Dintr-o poziție de neadaptare la modern și înnoire, din înfrîngerea suferită și personal în războiul rece, ca adept al comunismului, prin urmare plecînd dezavantajat din start, Președintele a izbutit totuși să răstoarne în favoarea sa un deficit, să pună în funcțiune o contradicție, ascunsă, ocultă, subterană. Am înfățișat pe larg acest proces de recuperare a autorității, bizuindu-mă și pe analizele precise din volumul *Politice*. Dacă luăm în considerare doar criteriul menținerii propriu-zise la putere, strategia revanșei s-a soldat cu un succes. Fixînd ca țintă a drumului refacerea vechilor structuri, echipa victorioasă a complexităților recursele la mai multe mistificări. Nu avea scrupule, superioritatea ei în înclăștare consta în cinismul cu care opera, cu care își recruta partizanii, cu care răspîndea, (așadar mințea) versiunea ei denaturată asupra evenimentelor.

Un alt fel de fanatism

Sintetizînd observațiile, a reieșit, cred, că tactica ascunderii adevărului la Ion Iliescu a fost o urmare a dorinței de a deplasa atenția de la politica dedublării, cu acoperirea țelurilor impure și de a omite gravele gafe comise din decembrie 1989 de gruparea conspiratorilor (între care figura repetat și asasinatul). Pe lista de cauze posibile pentru această opțiune am mai intercalat printre cele pomenite și un alt complex de factori, pe care l-am subsumat în mare străduințe de a cimentea un nou fanatism. Circumstanțele nu prea păreau propice. E de

• Strategia dedublării adoptată de șeful statului român se regăsește pe toate treptele de exercitare a autorității. • Se folosește un limbaj pentru a face și un altul pentru înăuntru (perpetuarea rigidității vechiului regim, cu mici rectificări). • Planul conspirativ de a conserva un bastion izolat de comunism. • Tactica ascunderii adevărului exprimă esența retrogradă a regimului Iliescu. Ea e determinată de: a) doctrina de conducere a treburilor țării, marcată de duplicitate, b) dorința de a acoperi păcatul original, al răsturnării din decembrie 1989, înecat, fără necesitate obiectivă, în singe și asasinat, c) refuzul de a accepta dezbaterea critică a erorilor comise. • Cum s-a născut un fanatism fără baza teoretică a comunismului, fără un obiect de fixație. • Uzurparea puterii și consecințele ei pentru un tip aparte de cult al personalității. •

amintit faptul că se prăbușise un suport solid al coeziunii interne – credința în socialism. Trebuia eliminată din retorica seducerii masei terminologia atît de intens exploatată în trecut, cînd marxism-leninismul avea răspuns la orice întrebare. Acum teoria proletariatului biruitor era ostraștrăzită și oficial, chiar dacă în adîncul sufletului Președintele nu renunțase la primul său atașament. Pe ce atunci se putea sprijini un proiect de atragere a unei mase din ce în ce mai circumspecte, refractară iluziilor și fîgăduielilor bombastice?

Rămîne pentru cercetători un subiect incitant de studiu această tentativă postdecembristă din România de a deștepta un fanatism *sui-generis*, prădat de baza de idei a mișcării militante comuniste și handicapat de eșecul utopiei la scara planetei. Cum obiectivul inavuabil al îndirjirii depuse de Președinte și de adepții săi era tot repetarea experimentului comunist, cu mici rețușuri, și cum mulțimea era sătulă de delirul ideologic, se putea oare împăca o asemenea contradicție? Plutea în aer o chemare insidioasă de a se reanima fanatismul ca supapă de respirație. Nu cel compromis (acela se cuvenea înmormîntat sub lespedea uitării). Isteții companioni de bătaie ai Președintelui au fost însărcinați să inventeze iute un produs spiritual inedit, apt să satisfacă dorul de înregimentare. Și ei și-au dat silința, și ce a ieșit a fost în conformitate cu experiența abracadabrantă a regimului Iliescu. După abolirea totalitarismu-

lui comunist, conținutul alterat al vechii propagande a fost înlocuit în sunet de fanfără. Ce s-a petrecut, însă? Cine a scrutat rezultatul a putut desluși contururile unui alt angrenaj, rigid, încorsetat, copie însă pînă la confundare a celui îngropat. Un conținut a fost suplinit nu cu altceva, ci cu el însuși – e adevărat, dichisit, pomădat, purtînd o altă denumire. Nu glumesc, aceasta este în esență echilibristica Președintelui. S-a lucrat cu brio, ca într-o farsă. Un asediu al minților dus cu procedeele mimării și ale deghizamentului era destinat să prepare încă o dată ideologic ralierea în bloc a populației la regim. Ralierea de care vorbesc apare favorizată tocmai de starea de inapoiere și de derută – un paradox pe care H.-R. Patapievici îl aduce la lumină. Lui Alexandru Paleologu, prezent pentru un scurt interludiu ca ambasador în Franța, autorul îi descrie în epistolele din *Politice* veleitățile noilor stăpîni și izbînda lor stupefiantă: „Punerea în aplicare a mecanismelor capabile să declanșeze în inconștientul colectiv reacția de frenetică adeviere la sloganurile unei propagande care, trebuie să recunoască, este învingătoare. Excelență, în România comunismul este la fel de activ ca întotdeauna”.

de la microcosmos. „Salariul de subzistență asigurată, iresponsabilitatea în muncă, tolerarea chiulului și a micilor furturi din avutul public etc., acești oameni sprijină regimul Iliescu pentru a-și asigura supraviețuirea socială sub forma unei clase economice parazite. În fond, dacă ne gîndim bine, regimul Iliescu nu este doar regresiv din punct de vedere politic, este și un regim bazat pe încurajarea nefastă a parazitismului de stat și pe lîngșirea vicioasă a publicului larg cu mirajul rîuinător al iresponsabilității”.

Întîrzierea în rudimentar

A efectua un cît de mic pas spre o altă înțelegere a rostului social înseamnă o încercare periculoasă pentru individ, dar și pentru colectivitate, deoarece e o părăsire a unei rutine intrate în singe. O remodelare profesională și culturală ar duce la evadarea din subdezvoltare și ar face inutil noul fanatism al ignoranței și al minimei aspirații. Intuind această corelație și implicațiile ei amenințătoare pentru interesele sale, guvernul actual se agăță de prejudecățile trecutului, amină din răspuneri reforma, sabotează redresarea economiei.

„Privatizarea înseamnă pentru regimul Iliescu distrugerea clientelei sale politice, libertate politică, demnitate socială, oameni prosperi și rezonabili – tipul de sentimente publice cu care nu poate conviețui regimul Iliescu”. E întemeiată, deci, suspiciunea că guvernarea lui admis premeditat soluția rea, soluția „menținerii conștiința a economiei în ruină”. Explicația e tulburătoare prin relevarea dozei de cinism din combinațiile oneroase ale deținătorilor puterii. „Prin urmare, atît timp cît în România nu va exista privatizare și capitalism, subdezvoltarea noastră va continua, coruperea noastră morală de asemenea, iar regimul Iliescu, care se hrănește atît din mizeria noastră economică, cît și din aservirea noastră morală, va supraviețui, promiscu și solidar cu distrugerea noastră treptată”.

Avertismentul lui H.-R. Patapievici? Coborît fără glorie la acești parametri de primitivitate, stăpînire a și stînjini și în viitor orice tendință spre schimbare. Din această perspectivă, a întîrzierii în rudimentar, este dibuțită și funcția organelor de informare și de supraveghere: „Obiectivele acestui regim sînt aproape toate regresive. Fîind regresive, adică împotriva firii, maniera de a le impune este inevitabil și latent regresivă”.

Guvernele postdecembriste au confecționat o formă inedită de fanatism, fără să mai beneficieze de aportul teoriei marxiste, dispensîndu-se cu jenă de citatele sunătoare din clasicii revoluției. Diminuată, noua exaltare corespunde stadiului de imaturitate, raportul de determinare reciprocă (subdezvoltare – fanatism) e definit exact de H.-R. Patapievici. Din unghiul acestor revelații se înțelege logic înverșunarea regimului împotriva progresului tehnologic, informațional, științific.

ABONAMENT CU MARE REDUCERE LA REDACȚIA „22”

Foarte avantajos pentru cadre didactice, elevi, studenți, pensionari, fosti deținuți politici și veterani de război:
 • Numai 4.500 lei pe 3 luni, cu expediere la domiciliu;
 • Numai 4.000 lei pe 3 luni, cu ridicare de la redacție;
 Practic jumătate din exemplarele primite sînt gratuite.
 Pentru celelalte categorii de cititori abonamentele sînt, de asemenea, cu reducere:
 • 6.000 lei pe 3 luni (reducere 34%)
 • 5.500 lei pe 3 luni (reducere 40%), în aceleași condiții.

Cei interesați sînt rugați să achite la sediul redacției (Calea Victoriei 120) sau să expedieze prin mandat poștal suma corespunzătoare, pe adresa: *Revista „22”, cont 45103532 BCR Filiala sector 1, Calea Victoriei 155, Bloc D1, București.* Adevîrurile (talon de pensie, adevîrînte școlare etc.) valabile un an se expediază pe adresa: *Revista „22” Calea Victoriei 120, sector 1, București, cu specificarea pentru Serviciul de Difuzare.*

Abonamentele cu reducere sînt sponsorizate de Asociația EST-LIBERTÉS

Strategii relativiste

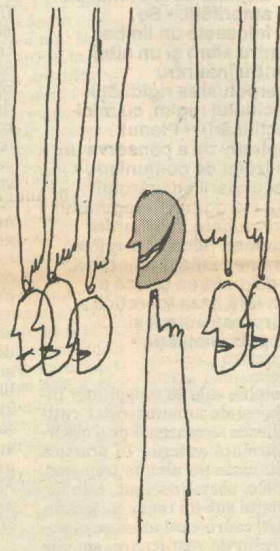
Conceptul de „political correctness” se sprijină pe cel puțin trei întreprinderi separate: pe o interpretare a civilizației europene și a istoriei acesteia; pe o teorie relativistă a adevărului, valorii etc.; pe o reconceptualizare a discriminării. Nu este de mirare, de aceea, că principalele obiecții aduse ideii de rectitudine politică și practicilor pe care ea le propune (cum ar fi „affirmative action”) privesc aceste trei chestiuni. Vom încerca, în cele ce urmează, să clarificăm pe rând câteva puncte ale doctrinei amintite, care par să nu fi fost prezentate destul de convingător în articolul precedent („Comunismul american?”, „22”, nr. 22/1996).

Vulgata bunului european

Civilizația europeană, se spune într-o frază devenită deja clișeu în filosofia continentală, dar și în cea anglo-saxonă de azi, este o civilizație care s-a impus prin violență. Și este vorba nu numai de violența fizică a războaielor interstatale din coloniile sau din interiorul Europei, ci și de o violență domestică, îndreptată împotriva indivizilor. Exemplele de opresiune, fizică, dar și ideologică – de la alungarea evreilor la persecutarea celor de sexualitate diferită și la vinătoarele de vrăjitoare –, sînt multiple. Ele pun afirmația anterioară în afara oricărui dubiu. Dar aceasta este la fel de adevărat și în cazul altor culturi: cele mai multe dintre ele s-au impus prin violență. Ceea ce este specific culturii Europei este că ea a comis injustiții sub acoperirea universalismului. Ea s-a slujit de alibiul ideologic oferit de principiile libertății și egalității pentru a-și spăla miinile și conștiințele. Civilizația europeană a camuflat istoria violențelor – violențele albului împotriva celui de culoare, ale creștinului împotriva păgînului, ale heterosexualului împotriva homosexualului –, abordînd morgia perfecțiunii morale. Civilizația europeană a reușit să creeze o extrem de complexă mitologie a superiorității ei, a spiritului ei tolerant, a eticii ei înalte. Cîtă suferință și cîtă ideologie se ascund sub toate acestea o demonstrează (abia) astăzi studiile unor Fanon, Said, Homi Bhabha, Sara Suleri, Henry Louis Gates, Jr. sau ale feministelor. Studii privind gramatica simbolică a unei culturi fără de care aceasta din urmă nu poate fi corect evaluată.

Cum se face însă că universalismul poate merge mină în mină cu discriminarea? Nu sînt cele două opuse în practică? Nu cumva universalismul redă adevăratul spirit european, în timp ce discriminarea reprezintă doar o manifestare improprie? Cred că o astfel de opinie, care conține un simbul de adevăr, poate fi totuși caracterizată drept ceea ce englezii numesc „wishful thinking”. În realitate, cele două au mers mină în mină. Universalismul ne spune că toți oamenii sînt liberi, egali, scopuri în sine; eurocentrismul completa aserțiunea, arătîndu-ne cum europeanul este omul avansat, superior – pe scurt, omul-etalon. Toți ceilalți indivizi și toate celelalte culturi trebuiau civilizați, aduși cu blîndețe sau cu forța într-un stadiu de dezvoltare asemănător. Relația dintre european și Celălalt era guvernată de superioritatea primului; superior nu numai la capitolul cultural sau tehnic, ci, se crede, și la cel etic.

Nicăieri nu se văd acestea mai bine decît în ciudata omisiune a unei fraze altfel foarte pertinente: „Afirm că, începînd cu secolul al XVIII-lea, Europa a fost singura parte a lumii în care crimele colective – fie ele rasiale, religioase ori civilizatorii – au fost considerate drept inacceptabile și, cînd totuși erau perpetrate, comiterea lor era însoțită de o durabilă conștiință vinovată” (H.-R. Patapievi, „Criticilor mei”, V”, „22”, nr. 36/1996). Nu ni se spune însă că sentimentul de vinovăție se aplica doar injustiției comise pe teritoriul Europei clasice, împotriva creștinilor albi, a fraților europeni. Dacă e adevărat că Holocaustul și poate chiar Revoluția Franceză au lăsat urme adînci în conștiința europeanului, este la fel de adevărat că masacrarea indienilor, oprimarea populației din colonii sau a sclavilor negri, asuprirea femeii nu au produs decît tirziu un răspuns similar. Dimpotrivă, aceste injustiții sînt adesea contestate și astăzi. Universalismul și eurocentrismul au funcționat împreună.

A privi istoria civilizației europene de pe o astfel de poziție nu înseamnă a contesta valorile europene, valorile produse de omul alb, creștin și heterosexual. O concepție antieurocentristă nu este în mod necesar un semn de antieurocentrism (și cu atît mai puțin de anticreștinism sau antiheterosexualism). Dimpotrivă: o anumită formă de universalism reanalizat este proprie relativistilor „politicament corect”, care se situează undeva în descendența universalismului european. Se poate chiar spune că universalismul nu este coerent decît dublat de relativism. Căci orice formă de „centrism” sîrșește prin a discrimina: omul nu e un scop în sine decît dacă întrunește anumite calități (acelea care definesc ființa umană în forma sa cea mai avansată, adică europeană).

„Political correctness”: discriminare sau protecție?

Ideea „discriminării pozitive” – termen contestat în special datorită conotațiilor sale, și de aceea adesea înlocuit cu mai ușor digerabilul „mă-

suri speciale” – este probabil dificil de apărut și fiindcă ea contrazice, aparent, doctrina universalistă. Dacă permitem unei persoane de culoare să intre în facultate deși are un punctaj mai scăzut decît acela al unei persoane albe, înseamnă că introducem, pe lîngă standardele profesionale, și un standard alternativ, care privilegiază a priori persoanele de culoare. Adică, s-a spus, un standard rasial; de unde și acuza de rasism, curente la adresa adeptilor rectitudinii politice.

Sînt multe lucruri care pot fi spuse despre o astfel de formă de discriminare. În primul rînd, că discriminarea este o practică curentă în universitățile americane și atunci cînd ea nu privilegiază pe membrii vreunei comunități minoritare. Se știe că în aceste universități au fost preferați întotdeauna fiii și ficele foștilor studenți, care absolviseră acea universitate și care făceau, eventual, parte din elitele profesionale (așa-numiții *alumni*). Motivele erau siguranta că ei primiseră o educație conformă cu spiritul promovat de către universitate, că sînt familiarizați, prin contactul cu părinții, cu viața profesională și cu standardele acesteia etc. Există, deci, și standarde „ne-profesionale” de admitere, și ele sînt acceptate încă de către societate.

Dar cum se poate justifica așa ceva? Ajungem astfel la o a doua problemă, legată intim de cea dintîi: ce reprezintă un standard profesional? În ceea ce mă privește, cred că ar fi naiv să facem o distincție tare între standardele profesionale și alte tipuri de standarde, cum ar fi cele instituționale. Nu afirm, ci întreb: să fie oare suma cît mai mare de cunoștințe, capacitatea de a le reda exact și de a jongla cu ele singurele criterii pentru admiterea în spațiile educaționale? Nu este aceasta o formă de esențialism? De ce am exclude anumite tipuri de sensibilitate greu testabilă, un renume (de orice fel) cîștigat într-o manieră sau alta, chiar și un background familial? Mulți profesori occidentali cred astăzi că studenții lor sînt avantajați dacă fac parte dintr-o clasă cu oameni diferiți, provenind din culturi diferite. Încetul cu încetul, întreaga instituție va fi astfel schimbată, fortificată prin pluralismul pe care ea îl admite. Susținătorii rectitudinii politice afirmă că unul dintre rolurile privilegierii minoritarilor pe criterii culturale este chiar mozaicarea unui domeniu cultural monopolizat pînă acum de o singură tipologie umană.

În fine, cel mai important argument pentru o discriminare pe criterii culturale este ideea unei justiții compensatorii: celor diferiți și pînă mai ieri excluși, celor care suferă acum de pe urma excluderii părinților lor trebuie să li se facă dreptate. Dar, sună obiecția, nu înseamnă asta a răpi altora, pentru greșeli ce nu le aparțin lor, ci înaintașilor lor, o șansă ce li se cuvine? Trebuie spus, în sprijinul celor din urmă, că în astfel de cazuri nu se poate aplica logica „reîmproprietății integrale a desproprietărilor” (dacă X deține un lucru pe care părinții lui l-au luat abuziv de la părinții lui Y, lucrul se cuvine astăzi lui Y). Dar se poate aplica o logică a despăgubirii sau a protecției celor ce suferă de pe urmele unor acte de injustiție, în defavoarea celor ce au beneficiat din plin de pe urma lor. Comunitatea celor ce și-au cîștigat privilegiile pe căi injuste se simte datoare să recompenseze cumva comunitatea celor excluși. Această logică introduce într-adevăr criterii „rasiale”, dar într-un mod plin de semnificații. (Aș sublinia faptul că termenul de „rasial” are aici doar o justificare conjuncturală – cei oprimați fiind oprimați pe criterii de

rasă –, și nu una transcendentă – anumite rase trebuie privilegiate din motive intrinseci rasei lor. Motiv pentru care termenul de rasism este complet impropriu.)

Două remarci finale

„Political correctness” mai înfruntă două obiecții interesante. Prima e acuzație de utopism, cea de-a doua de „chițibușărie”. Nu este, așadar, ideea de eliminare totală a inechității una utopică? Răspunsul este aproape evident: da. Dar, spre deosebire de alte idei utopice, aceasta este o „utopie pragmatică”, ca și utopiile liberale (eliminarea injustiției, șanse egale, stări sociale care să nu scadă sub limita „umanului”, libertate maximă compatibilă, aceeași libertate pentru ceilalți etc.). Ideea eliminării totale a injustiției funcționează așa cum funcționează, după Karl Popper, ideea de adevăr în știință: ca un ideal regulativ, deși imposibil de atins.

Intr-adevăr, apoi, a repudia un termen ca afro-american și a milita pentru impunerea celui de african-american pe motivul că cei doi termeni sînt egal reprezentativi doar în ultimul caz conține un dram de „chițibușărie”. Dar surprinzător nu mi se pare reacția celor care dau dovadă de ea (care au motive destule să fie suspicioși cu termenii „de botez”), ci vehemența celor ce se împotrivesc. De unde un refuz atît de puternic în fața ideii de a numi pe cineva cu termenul cu care acesta cere să i te adresezi? Este, pînă la urmă, dreptul fiecărui individ sau grup de a se numi pe sine cum dorește și de a cere celorlalți să utilizeze denumirea în cauză. Nu cumva întîlnim în refuzul de a accepta dreptul celui alt de a se numi cum crede de cuviință o mentalitate de tip colonialist, conform căreia cei supuși trebuie să primească numele atribuit lor de către stăpîni?

CITITORII DIN STRĂINĂTATE

se pot abona la revista „22” achitînd la redacție (Calea Victoriei 120) costul abonamentului sau depunîndu-l în conturile deschise la Banca Comercială Ion Tiriac S.A. București, Str. Doamnei nr. 12: (pentru dolari în contul 4024009230, pentru mărți în contul 4024009231, pentru franci francezi în contul 4024009235, pentru lire sterline în contul 4024009232, pentru franci elvețieni în contul 4024009233, pentru lire italiene în contul 4024009234) sau (pentru orice fel de valută) trimînd un cec (money order) pe adresa: Revista „22”, Calea Victoriei 120, cod 70179, sector 1, București, România.

Pentru a nu se reține un comision foarte mare de către bănci, rugăm abonații cărora le stă în putință acest lucru ca plățile care se fac prin CEC (nu virament) să se facă prin CEC-uri plătibile în SUA și exprimate în dolari SUA sau prin CEC-uri exprimate în mărci germane și plătibile în Germania.

	1 an	6 luni	3 luni
– Europa	80 \$	40 \$	20 \$
– Occidentală:	140 DM	70 DM	35 DM
	500 FF	250 FF	125 FF
	140.000 LIT	70.000 LIT	35.000 LIT
	56 \$	28 \$	14 \$
	100 CHF	50 CHF	25 CHF
– Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia	40 \$	20 \$	10 \$
– Israel	60 \$	30 \$	15 \$
– SUA, Japonia, Australia	100 \$	50 \$	25 \$

sau echivalentul în orice monedă convertibilă.

Revista „22” anunță exclusivitatea difuzării sale în străinătate. Difuzorii de presă neautorizați de redacție (inclusiv RODIPET) vor trebui să răspundă conform prevederilor legale.

Acest număr a apărut cu sprijinul Fund for Central and East European Book Projects

DANIEL DĂIANU

Mersul transformării*

Complexitatea definește transformarea

Este un truism a spune că transformarea sistemului politic și economic în țările postcomuniste este impregnată de liberalism (în accepția europeană) ca spirit și acțiune, întrucât mersul istoric este de la sistemul de comandă (totalitar) la democrație economică și politică. *Zeitgeist*-ul anilor '80 în lumea occidentală numai a accentuat spiritul liberal, dar nu l-a determinat! Este suficient următorul exercițiu pentru a verifica această aserțiune. Să ne imaginăm că domnul prăbușirii comunismului european s-ar fi produs în anii '60, deci încă în anii de supremație paradigmatică a keynesismului în politica economică. Ar fi însemnat acest lucru o alterare a esenței liberale a transformării sistemului comunist? Evident că răspunsul este negativ. Însă cum este sau cum poate fi mersul transformării și cum va arăta societatea încă în formare sînt întrebări la care nu se poate răspunde cu ușurință.

Una din lecțiile majore ale acestor ani în ceea ce privește analiza transformării postcomuniste este necesitatea de a fi deschiși la ipoteze și puncte de vedere diferite, de a nu rămîne prizonierii unor clișee și tabuuri, de a înțelege că lumea nu poate fi perfectă, dar este perfectibilă. Nu pot să nu amintesc în acest sens celebrul aforism al lui Keynes – și anume că toți, într-un fel sau altul, sîntem prizonierii unei (unor) minți celebre defuncte! Iar această servitute intelectuală se înscrie în logica creșterii cunoașterii științifice, a „arderii interne” a științei. Dar nu este mai puțin adevărat că actul de investigație științifică se cuvine să-și aibă în sine efortul de autenticitate și deschidere față de universul imens al ideilor existente sau în gestație. Mai mult, nevoia de luciditate și pragmatism sănătos impun actului de cercetare deschidere intelectuală deplină față de o realitate copleșitoare prin complexitatea și anvergura schimbărilor.

Subliniez acest lucru pornind de la mozaicul unei realități ce cuprinde multe imperfecțiuni, cu multă informație asimetrică și „eșecuri de coordonare” între organizații sau grupuri de agenți economici. Dar analiștii dezarmați nu putem spune că sîntem, de vreme ce aparatul nostru cognitiv consolidat de-a lungul timpului i s-au adăugat în ultimele decenii progrese remarcabile în diverse teorii ale științei economice.

Îmi aduc aminte cum, cu ani în urmă, cei care subliniau structuralitatea dificultăților transformării sistemelor postcomuniste constituiau o minoritate; ei avertizau asupra nerealismului proiectelor și concepțiilor de tip „bătînd din palme”. În schimb, astăzi, majoritatea celor care frecventează „circuitul” seminariilor și conferințelor de primă linie a adoptat o poziție mult mai echilibrată. Alan Gelb, cel care a condus ani în șir departamentul pentru problemele țărilor în tranziție din cadrul Bancii Mondiale, remarcă recent în legătură cu disputa „terapie-șoc”/gradualism: „În general, este bine să se evite dogmatismul și ideea că un tip de politică este întotdeauna cel mai bun pentru toate țările. Se cuvine să observăm atent fiecare țară și să judecăm o politică după meritele acesteia”.

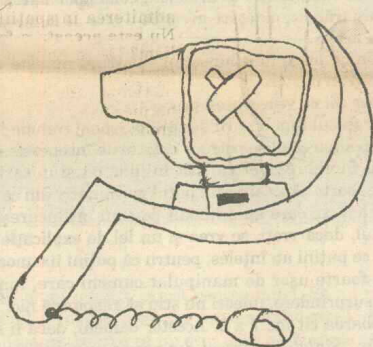
Din ce în ce mai numeroși sînt cei care recunosc și subliniază rolul pe care îl au instituțiile în dezvoltarea economică, povara istoriei și intensitatea a ceea ce François Perroux numea „puterea structurii” (*l'emprise de la structure*). Aici se poate vorbi de contextualizarea structurală a fenomenului economic. Judecînd faptele dintr-o astfel de perspectivă, transformarea capătă dimensiuni mult mai ample decît cele subsumate unor expresii devenite de rutină, precum liberalizare, macrostabilizare sau privatizare.

Este pe zi ce trece mai evident că înțelegerea fenomenelor de adîncime ale transformării presupune abordarea unor aspecte care nu sînt întotdeauna la îndemîna analistului economic; mă gîndesc, de pildă, la construcția instituțională și dinamica instituțiilor (privite și ca norme sociale) în societate, la guvernarea corporativă, la formarea capitalului uman ca efort educațional etc. Din acest punct de vedere, demersul economistului se cere a fi împletit cu analiza întreprinsă de colegii sociologi, politologi sau specialiști în psihologie socială. Astăzi, a nu înțelege că transformarea presupune și un extraordinar efort de modernizare și „ajungere din urmă” (*catching-up*) pe un traseu presărat cu multe capcane structurale

denotă naivitate și miopie conceptuală.

Ceea ce complică scrutarea transformării sistemelor postcomuniste este și nevoia de a contextualiza acest proces în cadrul caracteristicilor lumii la acest sfîrșit de secol. Din păcate, se ignoră frecvent atît ceea ce se întîmplă pe continentul european, cît și tendințe fundamentale în spațiul mondial. Acest lucru nu trebuie neapărat să surprindă, fiind naturală înclinația unui român, de exemplu, de a fi eurocentric. Dar acest tip de îngustime conceptuală poate sta la originea unui exces supărător de evaluări defectuoase. Afirmînd nevoia de contextualizare, mă gîndesc la efectele a ceea ce se poate aprecia ca o pierdere de vitalitate de către Europa, ale „deștepării economice” a Asiei (alunecarea centrului gravitațional economic către zona Pacificului), ale noii „ere informaționale” și ale globalizării piețelor financiare¹. Numai o plasare într-un context larg poate să ajute la deslușirea surselor reale ale problemelor noi cu care se confruntă statele postcomuniste și care se adaugă unui set de probleme „tradiționale”.

Intr-o Europă în pierdere de viteză economică, confruntată cu criza sistemului asistențial și în care, în mod paradoxal – avînd în vedere proiectul Uniunii Europene –, este în recrudescență naționalismul economic, formularea și practicarea de politică economică (publică) devine tot mai dificilă. Și totuși guvernele nu au de ales, neputînd abdică de la prerogative și nici ignora provocările timpului!

Să trecem dincolo de clișee, iluzii și stereotipuri

Am menționat nevoia de a fi lucizi, deschiși intelectual față de evidența realității. Aceasta presupune să trecem dincolo de clișee analitice, iluzii sau stereotipuri.

Să luăm, de exemplu, modul în care se judecă, comparativ, performanțele sistemelor în transformare. Se știe că sînt țări – Cehia, Polonia, Slovacia, Slovenia, Ungaria etc. – care au performanțe considerabile mai bune decît ale altor țări postcomuniste, ceea ce a și impus o ierarhie în aprecierea politicilor de transformare. Această taxonomie este însă insuficientă pentru o analiză temeinică; pe de o parte pentru că astfel se ocultează diferențe importante înăuntrul grupelor, iar pe de altă parte deoarece se subestimează rolul factorilor structurali și al istoriei în explicarea performanțelor diferite. S-a accentuat deseori o relație aproape deterministă (mecanică) între rezultate ca și predestinate și măsuri de politică economică prescrise de o viziune prevalentă; foarte în spiritul latinescului *post hoc ergo propter hoc*, performanțe apropiate au fost adesea explicate ca fiind rezultatul unor politici prezumate similare, ceea ce o citire atentă a tipăriturii fine a programelor infirmă. În plus, s-au ignorat condițiile inițiale ca parametri esențiali ai procesului, precum și alți factori structurali.

Comparație între Polonia, Cehia și Ungaria: „terapie-șoc”, gradualismul, coerența politicii de transformare

Este suficient să comparăm Ungaria cu Polonia pentru a da substanță acestei teze. Astfel, în Polonia s-a aplicat așa-numita „terapie-șoc” în domeniul liberalizării prețurilor, ca și alte reforme radicale. În același timp, Ungaria, în pofida unei consecvențe remarcabile a politicii economice de ansamblu, rămîne un caz tipic de gradualism, iar performanțele sale se datorează în largă măsură reformelor parțiale dinaintea de 1989. Cît privește Cehia, se poate spune că avem de-a face, poate, cu exemplul cel mai ilustrativ de pragmatism în condițiile în care nu s-a pierdut un traseu al direcției, consistenței și coerenței politicii de transformare. Iar un asemenea traseu și simț al direcției constituie elementul de bază pentru credibilitatea și șansele de succes ale politicii de transformare; este ceea ce a lipsit, poate, cel mai mult mersului transformării în România², ca acțiune de ansamblu voită. Iar acest fapt este ilustrat și de modul în care ciclul politic (electoral) a afectat cadrul macroeconomic, atît în 1992, cît și în 1996 – ceea ce nu s-a întîmplat la vecinii fruntași, indiferent de culoarea coaliției aflate la putere.

Și în cazul Cehiei, însă, este impropriu a vorbi de „terapie-șoc”, *big-bang*-ul aplicîndu-se privatizării de masă³. Se poate avansa deci ipoteza că anumite caracteristici ale politicului și socialului, ale culturii industriale și politice locale (naționale) și alți factori structurali explică cu grad de semnificație înalt de ce anumite programe (reforme radicale) au fost inițiate mai timpuriu și au avut succes în anumite spații naționale, spre deosebire de altele.

De asemenea, se poate susține teza că recuperarea economică din țările postcomuniste – începînd cu anul 1993 – se datorează în primul rînd unor factori structurali, ca atingerea pragului de jos al „deprestuzării transformazionale” (János Kornai, 1994) și realizarea unei mase critice de capital organizațional și instituțional; macrostabilizarea favorizează creșterea economică, dar este forțat a afirma că scăderea dramatică a inflației este principala cauză a recuperării, în unele țări postcomuniste, în acești ani din urmă. Chiar experiența României, unde revenirea a început în anul de vîrf al inflației (circa 300% în 1993), ne îndeamnă la meditație. Ce se ascunde în spatele recuperării este o altă chestiune – desigur, nu mai puțin importantă.

Dacă se acceptă rolul factorilor structurali, al poverii trecutului, atunci analiza se cuvine să-și lărgască focus-ul și să devină mult mai nuanțată, în sensul de a considera și situații de *second-best*, care sînt mai aproape de realitate. Nu mă pot abține să-l citez în această privință pe János Kornai, care spunea: „Cei care atașează valoare intrinsecă instituțiilor democratice trebuie să considere în propunerile lor relațiile de putere existente și regulile democrației parlamentare. Nu vom putea înfăptui mult dacă vom beneficia de sfaturi de genul: este treaba noastră să vă sugerăm ce este bine pentru țara dv., iar sarcina dv. este să ne ascultați. Dacă nu sînteți de acord, vă privește. Nu putem face nimic dacă politicienii dv. sînt stupizi sau răuvoitori” (p. 5). Și, relaționat, se poate pune întrebarea dacă așa-numitele măsuri *first-best* sînt realiste indiferent de circumstanțe. De exemplu, luînd cazul Rusiei: crede oare cineva că inflația înaltă poate fi învinsă durabil prin neplata salariilor unui mare număr de persoane (care sînt încă pe statul de plată)? Sau: care este semnificația unui deficit bugetar consolidat redus, atunci cînd arieratele și cvasi-deficitul fiscal cresc? Și putem oare gîndi că finanțarea neinflaționistă a bugetului este sustenabilă, dacă asistăm la o creștere explozivă a serviciului datoriei interne din cauza unor dobinzi real-pozitive foarte înalte? Astfel de întrebări sînt valabile și pentru alte țări și arată complexitatea circumstanțelor în care se practică politica economică în aceste țări, nevoia de a fi imaginativi în soluții și de a depăși schemele simpliste.

*Fragmente din introducerea cărții în curs de apariție *Transformarea ca proces real. De la comandă la piață*, București, ed. IRL.

¹Aceste evoluții le discut în lucrarea „Economic Vitality and Viability” (Vitalitate și viabilitate economică) și în studiul „A Dual Challenge for Europe” (O dublă sfidare pentru Europa).

²Gradualismul pe care l-a practicat Ungaria nu justifică ceea ce, analizînd situația României, Costea Munteanu a numit „gradualism patologic” (1995), întrucît condițiile au fost și sînt diferite.

³Fără a gradua liberalizarea prețurilor, ca în România, autoritățile din Cehia au menținut unele controale la o serie de prețuri cu mare impact asupra populației (transport, carne, lapte, pîine).

O expresie a spațiului românesc de acum

— Interviu cu RĂSVAN POPESCU —

Prea târziu, romanul dv., apărut la Humanitas concomitent cu filmul semnat de Lucian Pintilie, are o istorie puțin mai specială. A pornit de la povestirea dv., a devenit un scenariu de film, scris în colaborare cu Lucian Pintilie, ca în cele din urmă să capete forma literară de acum. Ce v-a inspirat inițial?

„Subomul” este titlul povestirii care dă și titlul volumului meu de debut, publicat în 1993 la editura trustului de presă Express, unde lucram ca publicist comentator, și care constituie nucleul narativ al romanului *Prea târziu*. Este vorba despre un om care își pierde mințile sub apăsarea unui sistem infernal, după principiul că, dacă o sută de oameni înghesuți într-o încăpere sînt supuși unei presiuni coercitive, unul cedează, cade în genunchi și începe să meargă în patru labe, devenind un subom. Cartea aceasta a fost citită de d-l Lucian Pintilie, care a reacționat pozitiv. El era de mai multă vreme în căutarea unui subiect contemporan și citise cărțile mai multor autori sub 35 de ani, fiind convins că de la ei trebuie să apară ceva nou. A spus că îi place ideea din „Subomul” și m-a rugat să o dezvolt, de la 12 la 65 de pagini, ca în cele din urmă să ajungă la 90 de pagini, câte are scenariul filmului. Pentru mine a fost ca o eliberare de sub apăsarea celor pe trecute în Valea Jiului. Timp de trei ani lucrasem ca inginer geolog și viața mea de acolo mă obseda fără încetare. Eu am urmat Facultatea de Geologie fiindcă nu puteam să lucrez în presă, unde aș fi dorit, deoarece nu urmasem cursurile Academiei „Ștefan Gheorghiu”. Colaboram la *Viața studențească*, dar fără a avea statut de ziarist. Așa am ajuns să cunosc viața de miner. Trei ani de zile am lucrat sub pământ și uneori scriam chiar acolo, printre mineri. În legătură cu asta, să vă povestesc o anecdotă: Cînd Lucian Pintilie filma în Valea Jiului, cel care răspundea din partea Combinatului Miner de organizarea filmărilor era un inginer pe care îl cunoscusem prin anii '87-'88 și care i-a spus lui Pintilie că mă suspectase că aș fi agent informator, fiindcă mă vedea mereu notînd ceva într-un carnet. Scriam în acest carnet tot ce auzeam, scriam la lumina lămpii de miner. Carnetul îl țineam în dula-

Prea târziu, romanul lui Răsvan Popescu, apărut la editura Humanitas concomitent cu filmul

Răsvan Popescu

pul de la vestiarul băii inginerilor. Mi-au spart dulapul, au scos carnetul și s-au uitat în el, ca să vadă ce scriu. „Stați liniștiți”, a spus cel care citise însemnările, „nu scrie decît niște prostii”. „Prostiile” alea au devenit filmul de azi și cartea.

Remarc o distanță de la povestirea inițială la cele ce am văzut și am citit acum. Acolo era vorba despre un om care înnebunește ca urmare a condițiilor infernale în care trăiește, dincoace avem de-a face de la început cu un nebul.

Un om care înnebunește pe parcurs nu este un nebul din naștere.

Dar noi nu vedem acest proces.

Procesul înnebunirii acestui personaj trebuie intuit, pentru că el se petrece înainte de începerea acțiunii filmului. Sper ca, atît în film, cît și în carte, să fie foarte clar care este patul germinativ din care s-au ivit cei care au schilodit oameni în București. Filmul, dacă vreți, se vrea și un fel de explicație a ceva ce puțini au înțeles, pentru că puțini îi cunosc. Este foarte ușor de manipulat oameni care, luați prin surprindere, uneori nu știu să răspundă nici la întrebarea cît fac 7 x 9. Acestor oameni, dacă li se spune: „Sînteți în pericol din cauza unui adversar care s-a adunat în Piața Universității și nu vă lasă să trăiți și vă pune viitorul în pericol, din cauza lui se vor închide minele și ce-o să vă faceți voi, care nu știți să faceți altceva?”, se pot transforma — așa cum s-a și întimplat — într-un pumn uriaș care sparge capete, după care se întorc acasă și-și reiau viața, convinși că și-au făcut datoria. Nebunul din subteran care ucide este proiecția dusă la extrem a acestui sistem infernal. El reprezintă un punct la care încă nu s-a ajuns, este o ficțiune, este subomul. În Valea Jiului toți sînt marcați, ca de o epidemie, într-o măsură mai mare sau mai mică, de condițiile de muncă din subteran și de cele de viață de deasupra. Într-o zi devine aproape de neevitat ca cineva să înnebunească și să nu mai vrea să iasă de sub pământ. Dacă acela este locul care li s-a rezervat lor pe lumea asta, într-o zi cineva o să și-l asume.

Dar, în expedițiile lor, minerii au reacționat nu ca niște condamnați la reclusiunea definitivă în măruntălele pămîntului, ci au ciomăgit populația la lumina soarelui, bîntuind nestingheriți pe străzile Bucureștiului.

Sînt de acord. Filmul și cartea încearcă să răspundă la întrebarea „Cum a fost posibil?” și la întrebarea „Cine i-a adus?”. La a doua întrebare, presa a răspuns de mult.

Ce rol are în film cvartetul de muzicieni?

Cvartetul apare și în carte, și în film. El nu există în povestirea inițială. A fost ideea domnului Pintilie. Am preluat în carte o serie de idei ale din-

Vineri 27 septembrie 1996, a avut loc la cinematograful Scala premiera de gală a filmului *Prea târziu*, regizat de Lucian Pintilie după un scenariu semnat în colaborare cu Răsvan Popescu. Festivitatea s-a desfășurat în prezența autorilor filmului și a colaboratorilor lor principali. Totodată, a avut loc și lansarea romanului omonim, scris de Răsvan Popescu. Cartea a fost prezentată de Gabriel Liiceanu, directorul editurii Humanitas, iar filmul a fost prefațat de cuvîntul lui H.-R. Patapievici.

sului, cu acordul dumnealui. Acest cvartet nimereste din greșeală în Valea Jiului; inițial, fusese invitat de către activiștii culturali un cuplu comic, frații Marx și Engels, dar la Conservator s-au încurcat adresele. Ideea acestui cvartet este că arta și justiția nu au ce căuta în acel spațiu al abrutizării. Acest spațiu îl rejectează deopotrivă pe procurorul Costa, care încearcă să dezvăluie adevărul în legătură cu acest sistem infernal.

Colectivitatea minerilor este în pericol prin șirul de crime săvîrșite. De ce, cînd vine procurorul, care vrea să găsească criminalul, îl resping? Ei nu vor ca vina să nu mai planeze asupra fiecăruia dintre ei și ca adevărul criminal să fie prins?

Pină la un punct, Costa e respins pentru că tulbură apele.

Morțile bizare nu tulburaseră deja apele?

Toate morțile din Valea Jiului erau considerate ca niște accidente de muncă. În 99% din cazuri, ancheta stabilea că mortul era de vină, tocmai ca să nu se tulbure apele. Cu toate că numărul mare de accidente ar fi impus tragerea la răspundere a mai multor factori, se hotăra, aproape totdeauna — cu complicitatea tuturor — că decît să suferă mai mulți, mai bine să suferă doar mortul, că el tot nu mai e. În film, ca și în carte, procurorul bătrîn, dinaintea lui Costa, încheia aproape toate procesele verbale de deces aruncînd vina asupra mortului. O dată cu venirea lui Costa, un procuror tînăr care-și ia rolul în serios, toți se simt periclitati. Morți, ce par a fi accidente, se dovedesc a fi crime. În momentul în care procurorul descoperă că are de-a face cu un sistem criminal, toți, începînd cu mai marii minelor (managerul) și terminînd cu șeful serviciului de informații, care este paznicul din umbră al acestui sistem, îi sînt împotriva.

Finalul filmului e diferit de cel al cărții.

Lucian Pintilie a preferat ca în film să lase în viață unul sau doi dintre protagoniștii. În optica dînsului, dacă filmul se termina prin dispariția celor doi, dispărea și speranța că într-o zi ar putea fi altfel.

Atunci care este sensul titlului *Prea târziu*?

Este prea târziu în sensul în care, atît în film, cît și în carte, eroul pierde în confruntarea cu sistemul. Dar, în varianta lui Lucian Pintilie, eroul pierde și se exilează. În varianta mea, el își pierde viața. Eu nu l-aș fi acceptat fugînd. Costa este un alter-ego al meu și eu aș fi rămas acolo pină în ultima clipă. Lucian Pintilie a preferat să-l scoată de acolo, atît pe el, cît și pe bietul subom, care este o victimă. Căci procurorul urmărește o victimă, nu un agresor adevărat. A preferat să-i salveze pe amîndoi și să-i expatrieze. Poate aici intervine experiența de viață a lui Lucian Pintilie, care a introdus ideea exilului exterior, pentru că exilul interior te poate aduce în starea de subom. Finalul meu din carte este mai radical.

Ce rol are femeia?

Femeia lipsea din povestea inițială și, cînd Lucian Pintilie a citit-o, mi-a spus să introduc neapărat o femeie. Acest personaj eu l-am văzut din plecare în persoana actriței Cecilia Bărbora. Ea trebuia să fie omul cu care procurorul Costa împărtășește teribila lui experiență. Totodată, ea este expresia a ceea ce Valea are mai frumos și pentru care merită să nu fie prea târziu. Aș zice, o floare de mină. O văzusem pe Cecilia Bărbora în filmul *Jacob* al lui Mircea Daneliuc. Am construit personajul cu ea în față. Un înger primitiv al Văii.

Unele lucruri diferă de la film la carte. Casa minerului omorît, cîrciuma, ca punct central al vieții minerilor.

Eu i-am propus lui Lucian Pintilie să filmeze colonia minieră în exterior; o așezare impresionantă, cu case construite de austrieci acum o sută de ani și

(Continuare în pagina 13)

H.-R. PATAPIEVICI

Subpământ

Filmul este în așa fel făcut încât personajele centrului său simbolic par a nu fi cele complet vizibile. Personajele vizibile ale filmului sunt **incoerența** (vieții, anchetei, iubirii), **absența radicală a oricărei transcendențe** (hrana întotdeauna murdară, în subteran, roata de săpun tăiată pe masă, în locul pînii celei de toate zilele, la suprafață), **înjurăturile** (un limbaj de comunicare redus la elocvența funcțională a înjurăturii), **nudul masculin murdar** (regresie spre o umanitate animalieră) și **subteranele lumii** (în care se desfășoară *adevărata* viață). Cred că în centrul simbolic al tramei se află doi gemeni. Și, cum *subpământ* oamenii nu mai sunt strigați după identitatea lor solară – fixată de numele strămoșilor –, ci după activitățile sau după numele uneltelor sub care căznesc, gemenilor li s-a spus Fișț și Ferzațiu. Fișț, deoarece unul lucra pe aripa din stînga abatajului, Ferzațiu, deoarece celălalt lucra în galeria din dreapta abatajului. Unul devine nebun la lumina zilei, la spital; celălalt, crezut mort, devine nebun în măruntaiele pământului, *subpământ*.

Scene din film

(Urmare din pagina 12)

locuite și în ziua de azi. Case-vagon, cu tencuiala scorojită și cu o bucătărie improvizată între cele două camere de locuit. Într-o astfel de casă am stat și eu. Lucian Pintilie a fost de părere că mizeria acestei colonii era una de tip vechi. El dorea o mizerie a zilelor noastre, aceea a cartierelor de blocuri. Cîrciuma din Vale era atît de prezentă la un moment dat în scenariu, încît ea dăduse și primul titlu al filmului: *Poarta raiului*. Lucian Pintilie a renunțat la această formulă, pentru că sigur Poarta raiului nu era acolo. În intenția mea, materializată în carte, cîrciuma își merita numele, fiindcă, așa după cum spune și un personaj, prin cîrciumă „*trec minerii dincolo*”. Acest „dincolo” însemnînd pierderea lucidității prin băutura, anularea conștiinței de sine. În film, cîrciuma devine un bar de un kitsch total. Diferența dintre carte și film este diferența normală dintre doi oameni. Lucian Pintilie preferă să lucreze în tușe groase, apăsate, să strige lucrurile pe care eu prefer să la șoptesc, să le sugerez. De pildă, d-l Pintilie a ținut mult la o replică, despre care a spus într-o conferință de presă că nu ne-am înțeles niciodată asupra ei. Este o replică a lui Costa pe care i-o dă managerului minei: „*Se va vedea ce produce industria asta a voastră: o rezervație naturală de urangutani, programabili la cerere*”. Eu nu am putut niciodată să merg pînă acolo încît să-i nuresc pe minerii urangutani. Lucian Pintilie a spus că replica nu reprezintă optica lui, ci aceea a personajului care vorbește în acest fel. Dar, dincolo de ceea ce ne desparte, rămîne acest film, care este al nostru, cu care sînt solidar pînă la capăt și care a

Cruzimea montajului lui Lucian Pintilie și duritatea indiferentă a prozei lui Răsvan Popescu ne sugerează că, în fond, între lozinca „Munca te face liber” (Auschwitz – Al III-lea Reich) și „Patriei mai mult cărbune” (Fundesac – R.S.R.) nu este nici o deosebire. Formula abrutizării este lapidar descrisă de directorul general al exploatării, un ștab călătorit prin Africa și poreclit „Jabă de elefant”, cu aceste cuvinte: „Oamenii mei s-au obișnuit să scoată cărbune, să meargă la meci și să fie lăsați în pace”. Lăsîndu-i în pace, *nel mezzo del camin* soluțiile posibile sunt două: Fișț – pe stînga abatajului, și Ferzațiu – pe dreapta abatajului. Dar ce înseamnă, cu adevărat, asta? În Evanghelia după Luca se relatează că Iisus a fost răstignit între doi făcători de rele. Unul l-a batjocorit pe Mîntuitor, argumentînd că cine e Dumnezeu sau Fiul Lui e capabil să se mîntuiască și singur și este cu neputință să moară pe o scîndură. Celuilalt, care a crezut în El și, de aceea, L-a rugat să îl pomenească în Rai, cînd va ajunge, Mîntuitorul i-a răspuns: „Chiar azi vei fi cu Mine în Rai”. Filmul *Prea tîrziu* este pînda unei absențe de la capătul lumii și al timpului: Fișț și Ferzațiu, răstigniți de viața la care au fost condamnați ca pe laturile unei cruci cît lumea de mare, își așteaptă miezul, sensul, partea centrală a crucii de care, izgoniți, afirmă. Îl așteaptă pe cel care să le spună: *chiar azi vei fi cu mine în rai*. E oare prea tîrziu să mai avem speranța că cineva ne va spune, în cele din urmă, așa niște cuvinte?

Lucian Pintilie: „*Prea tîrziu* încheie trilogia mea asupra comunismului și-a ravagiilor sale în România. *Reconstituirea* (1969) – ultima speranță romantică atașată utopiceii noțiuni de comunism cu față umană. Au urmat pentru mine 20 de ani de interdicție de a mai lucra în România. Apoi *Balanța* (1992), imaginea unui comunism paraplegic, agonizînd și în fine *Prea tîrziu* (1996), filmul meu cel mai grav, poate, despre «transfigurarea comunismului». E un titlu pesimist? Cu siguranță, doar dacă se uită că eu continui să cred în miracole.”

(fragment din interviul apărut în caietul-program al filmului, cu ocazia premierei de la Cannes, mai 1996)

SELECȚIE OFICIALĂ
CANNES 1996
FILMUL DE CEAȘTE CINEMATISTĂ
LA VIZIUNEA SAU LA
CĂUTAREA SAU LA
CĂUTAREA SAU LA

RĂSVAN VASILESCU
CECILIA BĂRBORA

PREA TÂRZIU

UN FILM DE LUCIAN PINTILIE

cu: RĂSVAN VASILESCU, CECILIA BĂRBORA, VICTOR REBENGIUC, DOREL VIȘAN, ION FISCUTEANU, FLORIN CĂLINESCU, MIRCEA RUSU, IANCU LUCIAN, ȘERBAN IONESCU, ZOLTAN BUTUC, DAN CONDURACHE, LUMINIȚA GHEORGHIU • regia: LUCIAN PINTILIE • scenariu: RĂSVAN POPESCU și LUCIAN PINTILIE • imaginea și camera: CĂLIN GHIBU • machiaj: ANASTASIA VITANIDIS • costume: CĂTĂLINA GHIBU • decor: CĂLIN PAPURĂ • sunet: ANDREI PAP • montaj: VICTORIȚA NAE • director de film: MIHAI LAZĂR • producător executiv: TITI POPESCU, FILMEX ROMÂNIA

A consemnat
RODICA PALADE

• Pe listele PDSR pentru Senat figurează și Ion Iliescu, deși faptul intră în contradicție cu Legea 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, conform căreia „Nu se admit candidaturi independente pe listele de candidați depuse de partide, formațiuni politice ori coaliții ale acestora și nici liste de candidați independenți”. La rândul ei, Constituția precizează: „În timpul mandatului, Președintele României nu poate fi membru al unui partid și nu poate îndeplini nici o altă funcție publică sau privată”. Opinia publică, analiști politici, lideri de partide și juriști au semnalat încălcarea (încă o dată) a legii de către Ion Iliescu. Explicația dată de Traian Chebeleu, ambasador la Cotroceni, și consemnată de cotidiene în săptămâna trecută este următoarea: „Ion Iliescu nu candidează ca independent, ci cu sprijinul partidului de guvernământ, fără a fi membru al acestuia”.

• La moartea lui Nicu Ceaușescu, Adrian Păunescu a declarat: „La ora cînd toate urgențele și toate dezastrele mă incendiază, o veste cumplită mă prinde din urmă: a murit Nicu Ceaușescu. Familia Ceaușescu cunoaște, o dată cu moartea lui Nicu Ceaușescu, un tragic moment de nedreaptă împlinire, dar, cred, nu și de întoarcere a situației. Românii nu vor mai putea suporta, după anunțarea acestei triste vești, batjocorirea trecutului apropiat de către niște nemernici care au făcut mai mult rău în 7 ani decît a făcut Nicolae Ceaușescu în 25, dacă nu cumva Nicolae Ceaușescu a făcut mai mult bine. A murit un om în floarea vîrstei, care a făcut și enorm de mult bine și care, în orice caz, nu are nici o vină că s-a născut din doi părinți pe care urma să-i asasineze o echipă de «binefăcători» ai națiunii. Nimic nu durează dacă nu e plătit cu o moarte. În dimineața de 26 septembrie, prin moartea lui Nicu Ceaușescu a început recursul împotriva scenariului căruia i-au căzut victimă Nicolae Ceaușescu, precum și toți cei care au plătit cu ultima cotizație posibilă nefericirea de a fi compatrioții liderului asasinat și asasinilor lui. Noapte bună, Nicu Ceaușescu!” (Evenimentul zilei, nr. 1.297 din 27 septembrie 1996).

Apoi, ca un poet de curte ce se respectă și la bine și la rău, a scris poezia „Moartea prînzului”. Cităm: „Cit de aproape e ce-a fost departe, / O veste a venit de dimineață, / egali sînt Cerșetori și Prinți în moarte, / iar Prințisorul a încetat din viață. // A încetat din viață Prințisorul, / Ca-ntr-un program al Crimei generale, / ducîndu-i de departe țării dorul; / sub stare de urgență și de jale. // (...) // ...Poporul nostru e-n derută, iată-l, / Iar tu, din focul mării suferințe! / alergi acolo unde-ți este tatăl / Să-i spui ce e în țara noastră, Prințe! / Și somn ușor și noapte bună, Prințe!”.

La Tîrg a fost muzică pentru toți

Prima ediție a Tîrgului Internațional de Muzică s-a desfășurat între 24 și 28 septembrie, la Sala Palatului din București. Au participat cu standuri 20 de firme producătoare sau importatoare de casete și compact-discuri. Numai una dintre ele a reprezentat o casă de înregistrări străină, restul fiind românești. Lor li s-au mai adăugat și doi producători de aparatură și instrumente muzicale.

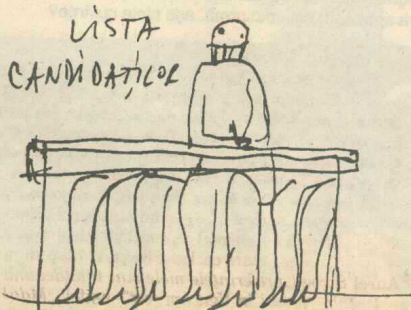
La tîrg au fost lansate albumele unor artiști români și străini din cele mai diverse zone ale muzicii, de la corul Madrigal pînă la Sarmalele Reci și Pasărea Colibri, de la Suzanne Vega și Sheryl Crow pînă la Irina Loghin și Florin Piarsic.

Corul Madrigal, condus de dirijorul Marin Constantin, s-a prezentat cu CD-ul „Bijuterii corale românești”. Corul se bucură de un mare succes atît în România cît și în străinătate, unde s-au epuizat deja cele 21 de înregistrări purtînd marca Madrigalului.

O lansare mai deosebită a fost „Vacarena” grupului Divertis – înregistrarea spectacolului lor de succes din această vară, o satiră la adresa guvernului Văcăroiu. Toni Grecu speră că „Vacarena” va ajunge „un adevărat imn al tranziției”. Produsă chiar de casa de înregistrări a lui Gyuri Pascu, „Vacarena” a fost cel mai bine vîndută casetă de la tîrg, iar lansarea ei a coincis cu aniversarea a 15 ani de cînd există Divertis. Ca om de afaceri, pentru Gyuri Pascu Tîrgul de Muzică a fost „extraordinar – difuzorii și artiștii au venit buluc –, iar din punct de vedere artistic și moral tîrgul a fost benefic,

Reamintim că Adrian Păunescu candidează la președinția României, fiind în ultimii ani reprezentantul țării noastre la Consiliul European.

• Adevărul de vineri 27 septembrie '96 publică o listă cu „deținători ai secretelor Ceaușeștilor care au dispărut din această lume”. Parcurgerea ei te introduce în terifianta atmosferă a stalinismului, cînd persoanele care știau prea multe dispăreau în accidente sau erau răpuse rapid de o boală. Precizăm însă că acești oameni au pierit după căderea comunismului. Reproducem lista publicată de Adevărul: „CONSTANTIN NUȚĂ – a fost general maior, adjunct al ministrului de Interne și șef al Inspectoratului General al Miliției, doborât cu o lovitură de baterie antiaeriană lîngă Alba Iulia, pe 23 decembrie 1989, în timp ce se deplasa cu un elicopter. VELICU MIHALEA – fost general maior și adjunct al șefului IGM, doborât și el o dată cu Constantin Nuță. MARIN CEAUȘESCU – șeful

Agenției Comerciale Române din Viena. S-a spînzurat în 1990 la Viena. PETRE MORARU – colonel, locțiitor al șefului IGM, fost comandant al Direcției VI Cercetări Penale din DSS, spînzurat în arest la Timișoara. GICĂ POPA – general maior, fost președinte al completului de judecată al Ceaușeștilor, sinucis într-o unitate militară, la un an și jumătate de la pronunțarea sentințelor. (La fel au sfîrșit și avocatul, și medicul lui Ceaușescu, care i-au transportat pe cei doi de la Titu la Tîrgoviște. Mai mulți militari din unitatea de la Tîrgoviște, unde au fost împușcați dictatorii, au murit în condiții suspecte după lăsarea la vatră). MARIN

BĂLTEANU – general maior, mort de infarct. ȘTEFAN ISPAS – general maior, comandantul Academiei Militare Tehnice, comofie cerebrală. PETRE IONIȚĂ – colonel, comandantul Trupelor de jandarmi. GHEORGHE BĂRBIERU – căpitan, cercetaș din Batalionul 404 DIA și care i-a asigurat garda generalului Gușe la revoluție, mort în aprilie 1990 într-un bizar accident de circulație (un cercetaș din Batalionul 404 care i-a asigurat generalului Gușe legătura la Timișoara s-a înecat la malul Mării Negre într-o apă de o jumătate de metru). ȘTEFAN GUȘE – general-locotenent, fost șef al Marelui Stat Major, fost comandant al Armatei a II-a Buzău, decedat la 28 martie 1994 în urma unui cancer osos. NICOLAE DOICARU – general maior, fost director DIE. S-a împușcat la vîntoare cu propria-i pușcă. EMIL MACRI – general maior în rezervă, inculpat în procesul celor 25 de la Timișoara, decedat în condiții suspecte. GHEORGHE ARDELEAN – colonel în CIE (DIE) și din 1986 șef la USLA, decedat la 15 iunie 1993 la Spitalul din orașul Ștei, decedat la 22 decembrie 1989 unul dintre cele două elicoptere MI-17 care au asigurat fuga lui Ceaușescu. A decedat într-un accident de mașină la 13 iunie 1990. ION RADU – viceprim-ministru în Guvernul României pînă în decembrie 1989. S-a sinucis cu o armă de vîntoare – 10 mai 1995. RADU BĂLAN – membru supleant al CPEx. A murit de cancer. IOAN TOTU – membru CPEx, fost ministru de Externe. S-a spînzurat. VASILE MALUȚAN – colonel în rezervă, fost pilot pe elicopterul lui Ceaușescu. Nu a putut evita coliziunea cu niște fire de înaltă tensiune în timp ce stropsea o vie la Fundulea și a căzut cu elicopterul în 26 mai 1995. ION BUNOAICA – maior de securitate, aflat în misiune la Timișoara în decembrie 1989. A decedat într-un accident aviatic la 1 septembrie 1995. ȘTEFAN TUDOR – doctor, a sprijinit grupa de militari și civili care au preluat conducerea, aflați în clădirea CC”.

• O știre Rompres, preluată de cotidienele de sîmbătă 28 septembrie 1996, anunță că scriitorul Petru Dumitriu a sosit la București, la invitația președintelui Iliescu. La aeroport a fost întîmpinat de consilierul prezidențial Marius Guran și de secretarul de stat MAE, Gabriel Gaftă.

„Dacă aș fi Papa, aș săruta pămîntul patriei”, a declarat Petru Dumitriu la sosire.

Nefiind Papă, însă, Petru Dumitriu nu a sărutat pămîntul pe care îl părăsise cu 36 de ani în urmă, cînd plecase în Germania, într-o călătorie de studii, cu sprijinul lui Miron Constantinescu și cu limuzina dată de Chivu Stoica. În schimb, Petru Dumitriu s-a grăbit să ajungă în studioul Antenei 1, unde se afla, în direct, gazda sa, Ion Iliescu.

RODICA PALADE

Colocviu Marcel Iancu

Cu ocazia marii expoziții retrospective Marcel Iancu, deschisă pe 27 septembrie la Muzeul Național de Artă din București, în sălile acesteia s-a ținut în zilele de 27 și 28 septembrie un colocviu internațional dedicat marelui artist. Despre opera sa de arhitect, pictor, grafician și teoretician al avangardei românești și internaționale au vorbit specialiști de renume din România și din RFGB, Anglia, Franța, Bulgaria, Israel și Ungaria. Organizat de Uniunea Arhitecților din România, colocviul a fost deschis de președintele acesteia, Alexandru Beldiman, și a fost moderat de Magda Cărnei.

LIGIA CĂLIN

CRONICĂ DE CARTE

DAN C. MIHĂILESCU

Fanatismul moderației

Cinismul jovial de centru

A făcut ceva carieră în presa noastră de după '89 străvechiul imbold la radicalitate din *Apocalipsă*, acea condamnare a omului căldut, nici prea, nici foarte foarte, moderatul, hibridul atîrînd, flasc, între contrarii. Purtîndu-se radicalitatea (fie oarbă și acționînd descentrat, omnidestructiv, fie chioară și, deci, monodirecționată cu skepsis), desigur că poziția de centru – chiar și cea mai banală indecizie, cea mai vremelnică îndoială, bătrîneasca stare pe gînduri – părea o lașitate fugară, semn de ideologie maladivă, oportunism, tovrășie de drum.

Cu timpul, continua vibrație seismică a tasat și comasat excentricitatea, stratul freatic s-a permeabilizat și a aglutinat laolaltă cele mai variate poziții chimice. Lumea a început să accepte tot mai clar și mai lesne inexistența (sau inconsistența) în stare pură a conceptelor de Dreapta și Stînga, mișcările de stradă au cedat în favoarea terorismului sindical, manifestat legal, ponderat și tolerat cu plăcere de o guvernare pentru care unica imagine posibilă a înaintării e *statu quo*-ul. S-a erodat și edenismul infuzat decenii de-a rîndul în imaginea Occidentului, în fine tot ce-a fost zbirlit odată – în prezent s-a mofluzat.

Dacă pînă acum pericolul venea în doze egale dinspre antipozii (opozantul radical *versus* conformistul *incrinecitat*; reformistul maximalist *versus* colectivistul occidenciofob etc.), de la o vreme poziția de mijloc pare a fi căpătat irizații extremiste. Bazată pe antinomia de ieri, ea a devenit o sursă de poluare a mentalului social, o sursă ultranocivă, fiindcă îi atinge simultan și cu aceeași forță persuasivă și pe cititorii lui Păler și pe cei ai lui D.D. Rujan sau Păunescu. Căldicelul molfăit lucrează cu consecințe de fundamentalism. Cinismul jovial de centru este lecturabil deopotrivă în presa Puterii și a Opoziției, flutură sincron pe buzele cosmopolitilor și izolaționiștilor, e valabil pentru rusofobi și americanofobi, pentru relativişti și absolutişti.

Cinismul jovial de centru poate, de exemplu, să-ți spună cu aceeași tonică (deși strivitoare) siguranță de sine că „*americanii au decis să se-aleagă Iliescu și Roman*” și că totul se va petrece *cool*, re-staurînd 1992-ul, precum a mers tratatul cu ungurii. Dar tot el îți va explica numădeci că asta nu înseamnă că am fost livrați Vestului, ci... Estului, adică rușilor. De altminteri, forța cinismului jovial vine din capacitatea lui de a explica rapid și convingător totul: că „*s-a dat ucaz de sus*” să cîștige Opoziția alegerile, altfel adio bani de la FMI. Dar și că „*nu va fi ras nici un vîcăroi, băieții rămîn în cărți și cu banii pe mai departe*”. Că „*totul depinde de evrei*”, dar și că „*totul depinde de noi, nimeni nu ne-ajută, nimeni nu ne vrea*”. Că, ortodox fiind, românii-i sobornicesc și, deci, numai socialismul îi devine ca viitor. Dar și că, neam de ciobani solitari și plugari îndărătnici, sintem individualiști și că, deci, numai neoliberalismul ne poate dispune într-o eficiență. Pledînd pentru drepturile minorităților, el rade din start orice apanaj al majorității: cere libertate cu ochi singeroși. Afîșat democrat, practic un soi ciudat de ferocitate, pentru care zîmbetul tolerant e de fapt sigiliul unei structuri funciar vindicative. Nepăsător, elastic în aparență, este în fond acaparator pe toate planurile. Arborînd ca lozincă Măsura și răbdarea în toate, el acționează concret în numele unor enomități orbitoare și cu o frenezie aproape isteroidă.

Dacă-i compari, de exemplu, mizeria din București cu o stradă vieneză ori pragheză, el îți servește automat teoria refacerii imperiului austro-ungar paralel cu sfîrtecarea Transilvaniei și complexul (secesionist) Havel. În general, dacă-i dai vreun exemplu de bine occidental, el îți etalează șomajul și criminalitatea de-acolo. Dar cînd îi convine lui,

imediat te atinge cu: „*Păi, nu-i la fel în Occidentul dumitale!*”

Oricum o dai, el cade-n picioare, iar tu pe gînduri. Invariabil omniscent, îți spune, satsisit de prosta ta, să nu te mai agiți politiceste, fiindcă-i degeaba: „*Cine-a făcut decembrie '89 va face și noiembrie '96*”. Și că poți să stai și-n cap: „*Ce TREBUIE să se-ntimple – aia o să se-ntimple*”. În fine, totul e „*să nu mai faci valuri*”, să-ți „*vezi de treaba ta*”, s-o „*iei încet*”, s-o lași mai moale, să ai încredere în cei de sus, fiindcă, sus fiind, ei văd cel mai bine și mai departe. Și – neapărat – „*să iei partea bună din toate*”, să nu mai fii robespierrist sau iacobin, să nu mai fii așa de necăjit și morocănos mereu, să zici mersi de ceea ce ai (sau ți s-a dat), să uiți totul, de vreme ce „*toți am greșit*”, să accepti că „*nimeni nu are o soluție politică viabilă*”, drept care la ce bun să mai clamezi Schimbarea?

Onorat sub Ceașescu și onorat astăzi (ba încă „*mai mult decît atît*”), cinismul jovial vede totul de la înălțimea fotoliului său: dacă i-a mers și-i merge lui, apoi asta înseamnă că „*tot românul se descurcă*” și, uite-așa, lipa-lipa, o trece ea și tranziția asta. Cînd prim-ministrul zîmbește ghidus cum că „*nu toată lumea-i săracă, noi știm precis că numai 30% din populație suferă*...” – și cînd ministrul Sănătății afirmă senin că-i normal ca omul să mai și moară... –, ce să te mai mire că Iosif Sava îi răspunde lui Aurel Stroe „*preferințele mele sînt întotdeauna occidentale, numai în Vest am fost*”: astfel: „*Mda! Ei, și Rusia rămîne interesantă! Și Beijing, și Tokio!*”!

Subtilități și perfidii

Fanatic al moderației, jandarm afabil, pufoș și atotcomprehensiv în aparență, cinicul jovial se-nvăluie în zîmbetul cald al scepticului conștient că toată lumea îl atacă fiindcă nimeni nu-l înțelege. În fine, conservator înainte de orice, cu irepresibile elanuri paseiste, el vede în tot raul un bine și are două misiuni esențiale: să radă iluziile libertare (veștejînd tot ce se află dincolo de cercul său) și să dezamorseze impulsurile opozante.

Nu știu dacă Iosif Sava intră perfect în matrița concepută aici. Probabil că nu. Adică nu este atît de nu cu furie replici subtil-veracoide precum: „*Sufletul vostru vine din faptul că sînteți plățiți în dolari?*” (adică: de ce vă avîntați să cîntați mereu peste granițe?, spune el unor instrumentiști oropșiți de vitrega atmosferă concertistică din țară, ce? fără dolari nu se poate?)! Sau cum să nu ți se pară aberante eforturile cu care susține echivalențe Occident/România numai la rău, nu și la bine? Vorbește Patapievici de mirlăna dictatorială din armată. Da, se grăbește Iosif Sava, dar „*bădărănia de acest fel nu e tipică tuturor armatorilor?*”. Vorbește Patapievici de mitocănia care a proliferat enorm la noi, de sus și pînă jos. Dar, oare, sare Sava, oare „*mitocăniștii acesta nu e caracteristic întregii lumi contemporane?*” Nu cumva, revine el, „*Germania e și ea plină de mitocani la ora asta? Îți simțiți?*” Iar cînd Nicolae Breban – excedat de eforturile interlocutorului de a depolitizeza viața culturală și carierele artistice – pomenește de Goethe, care-a luat micul dejun cu Napoleon, invadatorul Germaniei, Iosif Sava trîntește cu sete nuca-n perete, chit că-i vorba de Beethoven, una dintre pasiunile sale: „*Beethoven avea o coadă de fi-listin – spune bătrînul Engels, și are dreptate*”.

Și tot așa, cu „*bătrînul Engels*”, dorlotînd realitatea. Ce e cu „*această permanentă ancorare a dumnevoastră în politică?*”, îl canonește Iosif Sava pe Patapievici, „*tot timpul faceți apel la politică, credeți în politică mai mult decît Aristotel*” – marotă cîrocenistă. După ce nu vede în tranziție decît „*spasmul sexual*” al tinerilor, după ce își afirmă tranșant încrederea în viitorul învîlmășeli și în de-

favorea limpezirii („*Maestre Stroe, dacă îmi dai Dumnezeu și mie zile ca peste zece ani să mai discutăm, s-ar putea să vedem că moderații au avut mai multă dreptate decît iacobinii*”), Iosif Sava susură șerpeste o întrebare pe care i-au furnizat-o unii „*colegi de generație*”: „*Etiopia poate deveni o țară de factura Angliei, Germaniei? De ce vreți să grăbiți re-instaurarea capitalismului în România? Turcii se zbat de 40 de ani și nu pot ajunge la nivelul italienilor, spaniolilor ș.a.m.d. Poate că sînt date istorice, imanențe care nu trebuie grăbite, poate modelele occidentale, despre care dumnevoastră (H.-R. Patapievici, n.n.) vorbiți mereu, nu sînt adecvabile, nu?*”. Sadism sadea, plus un „*realism*” de cea mai cruntă speță.

S-ar putea obiecta că întrebările sînt anume provocatoare, pentru a stîrni reacția scontată a interlocutorului. Uneori, foarte rar, se întîmplă și așa, dar de obicei Iosif Sava cultivă acel tip elegant de reacționarism, adică de conservatism doctrinar, prin care *statu quo*-ul socialist, căldurica populismului autobenefic și ascunderea propriilor aventuri dictatoriale îndărătul lui *vox populi, vox Dei* dezamorsează sistematic, nu brusce, ci lent, orice apetit pentru deschiderea critică. Spiritul critic i se pare întotdeauna în exces, ca semn al „*iacobinismului*”, Octavian Păler i se pare direct un „*purtător de ghilotină*”, la capitolul „*capitanul Soare*” – „*n-aș vrea să insist*”, dorința de a tranșa între adevăr și minciună în politică și practica socială e imediat taxată de vendetism și îndemnată la *coincidentia oppositorum*, care... „*este dominantă oricărui spirit înalt, nu?*” (dar cum se face că numai în rîndurile Opoziției se găsesc astfel de „*spirite înalte*”, adică livrabile exclusiv obedienței, asta nu se știe!), replica e fulgerișă cînd se vorbește de rău despre Sartre, amintînd numădeci de Heidegger, cînd e bîrfit Aragon, e imediat probozit Céline ș.a.m.d.

În sfîrșit, cînd subtilitatea și piezișul nu mai au efect, se recurge – elementar și ridicol – la interdicția propriu-zisă: „*Regimul de astăzi – spune Octavian Păler – este în același timp un regim clientelar, un regim antinațional, după părerea mea*” – la care Iosif Sava, magnific: „*Bine, domnule Păler... Discutăm despre asta după ce ascultăm muzica...*”! (Inutil să mai spun că, după paranteza muzicală, cea dintîi întrebare va fi: „*Ce loc au ocupat prietenia și dragostea în viața dumnevoastră?*”...).

Cu asta aproape că am terminat cu exemplificările. Dar discuția abia trebuie să înceapă; sînt nevoit s-o las pentru săptămîna viitoare. Decamdă, să notăm că cele șase Serate TV cuprinse în volumul de la Polirom îi au ca invitați pe H.-R. Patapievici, Octavian Păler, Nicolae Breban, Aurel Stroe, N.C. Munteanu și George Pruteanu. Din păcate, volumele apărute nu de mult la DU Style (unde sînt transcrise convorbirile lui Iosif Sava cu Ion Cristoiu, Dinu C. Giurescu, Ioan Grigorescu, Ion Iliescu, Dan A. Lăzărescu, Gabriel Liiceanu, Cristian Mandel, Nicolae Manolescu, Radu Palade, Al. Paleologu, Mihai Șora, Diana Turconi, Doina Uricariu, Mircea Albușescu, Călin Anastasiu, Ștefan Aug. Doinaș, Mircea Dinescu, Caius Dragomir, Anca Harasim, Ion Ianoși, Mircea Iorgulescu, H.-R. Patapievici, Adrian Păunescu, Andrei Pippidi, Alin Teodorescu și Răzvan Theodorescu) nu le-am văzut în librării și, oricum, aud că au un preț zdruncinător (30.000 de lei parcă).

Prin urmare, temă de gîndire pînă săptămîna ce vine: se poate stabili o relație de echivalență între rolul cenaclului „Flacăra” (în anii ceaușismului) față de „masele de tineri” – și al Seratei TV a lui Iosif Sava față de elita culturală?

HUMANITAS

Cartea care dărmuie

LANSARE
Joi 3 octombrie ora 17
la Librăria Humanitas
din Pasajul Kretzulescu

PREA TÎRZIU
de
RĂSVAN POPESCU
Romanul – scenariu al filmului cu
același nume

Participă
LUCIAN PINTILIE
ION BOGDAN LEFTER

OANA ARMEANU

Euroslavia – o nouă împărțire a Europei

Un grup de intelectuali de la revista italiană *Limes* a lansat recent proiectul numit „Euroslavia”, ce-și propune să ofere o soluție pentru criza din fosta Iugoslavie. Euroslavia ar însemna, în concepția promotorilor acestei idei, integrarea la nivel local a țărilor din regiune, ca o condiție prealabilă a integrării lor europene. Cu alte cuvinte, nici o țară din fosta Iugoslavie nu va fi primită în Uniunea Europeană până când conflictele din această zonă nu vor fi integral rezolvate. Marele perdant al unei astfel de strategii este Slovenia, a doua țară din fostul bloc comunist după Cehia sub aspectul performanțelor cerute de integrare. La această uniune ar putea adera, de asemenea, Albania, Bulgaria și chiar România.

Proiectul este sprijinit de Ministerul Italian al Afacerilor Externe și beneficiază de un intens lobby pe lângă guvernele celorlalte membre ale UE. Se încearcă, de asemenea, promovarea lui prin intermediul cercurilor de intelectuali – susceptibile de a putea influența opinia publică în sensul acceptării acestei inițiative.

Noi bariere pentru integrarea în UE a fostelor țări comuniste

Școala de vară organizată de Universitatea din Bologna, cu tema „Tranziția postcomunistă și integrarea europeană” (1–15 septembrie a.c., Cervia, Italia), a fost unul din prilejurile folosite pentru dezbaterile ideii de Euroslavia. Participanții la cursuri erau în majoritate absolvenți ai facultăților de științe politice, drept, economie, jurnalistică din țările fostei Iugoslavii, din Albania, România, Grecia și Italia. Directorul revistei *Limes*, Lucio Caracciolo, a fost invitat împreună cu un reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe al Italiei, Stefano Sannino, să discute proiectul cu studenții. Discuțiile au fost aprinse, tinerii din țările vizate aducând numeroase obiecții.

Mai mult decât se putea înțelege din articolele publicate de revista *Limes*, întâlnirea a arătat că ideea acestui demers a rezultat din dorința sașu nevoia Europei Occidentale – în speță Italia – de a ridica noi bariere în calea țărilor din fostul bloc comunist ce vor să acescă în UE. Până acum, incapacitatea acestor state de a îndeplini standardele economice și democratice ale Uniunii Europene fusese de-ajuns pentru a împiedica integrarea. Iată însă că, în acest moment, țări precum Slovenia, care sînt foarte aproape de respectarea normelor, cer cu fermitate acceptarea lor în UE ca membri cu drepturi depline. Uniunea însă, confruntată cu propriile probleme, nu e pregătită să se extindă. Ea trebuie să găsească în permanență căi de mediere a intereselor atât de diferite din interiorul ei și să-și adapteze structurile la un număr sporit de membri. Deja, în actuala formulă de 15, luarea deciziilor este foarte greoaie. În multe situații, imposibilitatea atingerii consensului blochează acțiunea, așa cum s-a întâmplat, de pildă, în cazul războiului din fosta Iugoslavie, unde a fost necesară intervenția americană pentru a restabili pacea.

În aceste condiții, o Uniune cu 27–28 de țări pare, mai mult decât oricînd, o utopie. Cei 15 se tem că o extindere a UE ar duce la destrămarea ei. Ca urmare, nu e de mirare că guvernele țărilor membre au început să mobilizeze resurse intelectuale și materiale pentru a împiedica sau întîrzia accesul de noi state în UE. În această direcție se înscrie și proiectul Euroslavia, care reprezintă pentru MAE italian, după cum a mărturisit Stefano Sannino, „doar un mod de a amîna rezolvarea problemei, pentru că nu sîntem capabili să-i facem față acum”.

Condamnarea Sloveniei

Ce înseamnă însă acest lucru pentru țările „abandonate” astfel a doua oară? Interesante, din acest punct de vedere, sînt reacțiile tinerilor din țările est-europene prezenți la discuție. Cei dintîi care au sărit să-și exprime nemulțumirea au fost slove-

nii. Nu este drept, au spus ei, ca Sloveniei, după ce a făcut atîtea eforturi în vederea integrării, însoțite de rezultate notabile, să i se refuze accesul în UE pînă cînd toate țările din fosta Iugoslavie vor fi apte pentru aceasta și pînă cînd toate conflictele din spațiul ex-iugoslav vor fi stîmpe. Noi nu am participat la război, sîntem a doua țară, după Cehia, dintre țările foste comuniste, sub aspectul performanțelor economice, minoritatea italiană din Slovenia este cel mai bine protejată minoritate din Europa – acestea au fost principalele lor argumente. Un tînăr croat a obiectat, de asemenea, că numele de Euro-

slavia ar putea intensifica conflictele la nivel local, dar ar putea duce la apariția unei occidentofobii. Liderii naționaliști, oricum foarte puternici, ar cîștiga mai mult teren. Riscul ar fi o închidere în sine a acestei zone, pierderea interesului pentru transformările democratice și accentuarea tensiunilor interne. Și, în ultimă instanță, ar putea transforma fosta Iugoslavie într-o pradă foarte ușoară pentru Rusia, de care oricum o leagă originea comună și care și-a manifestat permanent interesul pentru această regiune (vezi susținerea cu armament a Serbiei pe parcursul războiului, în pofida embargoului impus de comunitatea internațională).

Dacă proiectul Euroslavia s-ar limita la promovarea unei integrări exclusiv economice a țărilor din fosta Iugoslavie, a fost opinia unui student din Macedonia, atunci cei vizați n-ar avea, probabil, obiecții. Este evident pentru toată lumea că țări pînă de curînd atît de strîns legate nu pot ridica ziduri între ele. Cooperarea lor economică, chiar dacă pentru moment dificilă, va fi în cele din urmă inevitabilă. Dar o integrare politică nu este posibilă, cel puțin nu în viitorul apropiat.

La toate acestea putem adăuga faptul că soluția conflictelor din fosta Iugoslavie nu stă numai la nivel local. Dacă acest lucru ar fi fost posibil, războiul n-ar fi izbucnit. A izola țările din această regiune de restul Europei pînă la dispariția tensiunilor dintre ele și pînă la obținerea unei integrări locale înseamnă de fapt a le abandona din nou tensiunilor interne, și chiar războiului. Nu trebuie uitat că pacea restabilită acum e menținută doar cu ajutorul trupelor IFOR și că ea nu-i satisface pe foștii beligeranți.

Țările vizate pentru a face parte din Euroslavia

slavia aduce prea mult cu cel de Iugoslavie și că o încercare de refacere, sub orice formă, a celei din urmă nu va face decât să redestepte tensiunile abia domolite.

Riscurile izolării

Pericolul creării unor noi blocuri în Europa a fost un alt aspect, ridicat în discuție de o participantă din Bulgaria. Locuitorii țărilor ex-comuniste sînt foarte sensibili la ideea delimitării unor zone de interes. După ce au fost victime ale puterii sovietice timp de o jumătate de secol, ei se vîd acum excluși pentru a doua oară. Aceasta nu numai că ar

lăsa ce ne-a declarat Renzo Imbeni, vicepreședinte al Parlamentului European, unul din lectorii Școlii de vară, cu privire la ideea de Euroslavia: „Toate propunerile care vizează accentuarea cooperării interregionale între diferite țări sînt pozitive. Evident, ele nu trebuie să aibă scopul de a izola aceste regiuni. Relațiile dintre țările din așa-numita Euroslavia pot fi utile atît din perspectivă politică, cît și economică. Cînd vorbim de integrare politică, nu vrem ca ideea aceasta să ascundă crearea unui nou sistem instituțional integrat, pentru că între nivelul național și cel european nu putem avea alte niveluri decizionale, de natură instituțională. Altfel complicăm situația, în loc să o simplificăm”.

Redacția: GABRIELA ADAMEȘTEANU (redactor-șef); RODICA PALADE (redactor-șef adjunct); ANDREI CORNEA (publicist comentator); OANA ARMEANU (șef secție social); MARIAN CHIRIAC (politic); IULIAN ANGHIEL (politic, social); DAN PERJOVSCHI (grafician); LUCIAN PIUCĂ (tehoredactor); RADU DOBÂNDĂ, RODICA TOADER (corectori); MIRCEA IONESCU (șef serviciu difuzare); CONSTANȚIN SATALLA, ALEXANDRU PETREA (difuzare); MIHAELA CUCU (publicitate); ALINA CORBU (contabil-șef); DOINA GIUHAT (casierie); ADRIANA BOBEICĂ (secretariat); IULIAN STOIAN, LIDIA CRISTESCU (procurare text, abonamente); CONSTANȚIN VĂDUVA (fotoreporter).
Responsabil de număr: OANA ARMEANU

Rubrici permanente: TIA ȘERBĂNESCU, EMIL HUREZEANU, CRISTIAN PREDA, RADU CĂLIN CRISTEA (comentariu politic); ILIE ȘERBĂNESCU (comentariu economic); H.-R. PATAPIEVICI (eseu); RALUCA STROE-BRUMARIU (cronică parlamentară); CEZAR BALTAG (istoria religiilor); DAN C. MIHĂILESCU (cronică literară); MAGDA CĂRNECI, ERWIN KESSLER (cronică plastică); DIANA TURCONI (reportaj, anchete).

Corespondenți: IOAN MUȘLEA (Cluj); DANIEL VIGHI (Timișoara); DINU MIHAIL (Chișinău); ION MIRON DAMIAN (Paris); ADRIAN NICULESCU (Milano).

Consiliul 22: MONICA LOVINESCU, VIRGIL TERUNCA, MIHAI ȘORA, VIRGIL NEMOIANU, MIHNEA BERINDEI, EMIL HUREZEANU, VLADIMIR TISMĂNEANU, GABRIEL ANDRESCU, SORIN ANTOHI, H.-R. PATAPIEVICI.
Tipărit la FED. Tehnoredactare computerizată: „22”. Redacția și administrația: București, Calea Victoriei 120. Tel 311.22.08, 614.17.76; Fax 311.22.08, 614.17.76 e-mail: r22@r22.sfos.ro
Manuscrisele nepublicate nu se restituie ISSN-1220-5761